

Fagfelle­vur­dert

Offentlig mening som politik­kens omverden, 2000–2020

Terje Rasmussen
Professor i medievitenskap
Universitetet i Oslo
terje.rasmussen@media.uio.no

I boken *Offentlig parlamentarisme – politisk strid og offentlig mening 1945–2000* fulgte jeg en fremvoksende offentlig mening som i over 55 år har innsirklet politikken som selvstendig og egendefinerende kraft – og forandret premissene for politiske beslutninger. Jeg argumenterte for at parlamentarisme i praksis var politikkdannelse i samspill mellom tre parter: regjering, opposisjon og offentlig mening, der den parlamentariske motsetningen mellom regjering og opposisjon ble stadig mer påvirket av journalistikk og politisk markering. Jeg presenterte en rekke politiske saker fra 1945 til 2000 for å vise hvordan offentligheten i voksende grad har spilt en intervenserende rolle. Et ledemotiv i boken var politiske aktørers legitimitet som utslag av bevegelser i den offentlige debatten. Boken ble en fremstilling av norsk politisk historie fra krigen til tusenårsskiftet i et bredere og mer historisk-realistisk perspektiv enn vanlig innenfor statsvitenskap og historie.

Denne artikkelen fører resonnementet videre frem til 2020. Det er selvsagt umulig å dekke tjue års politisk historie her; det er mest tale om å vise eksempler på hvordan offentlig mening har grepet inn i kampen mellom regjering og opposisjon, eller av bestemte grunner *ikke* har tatt debatten. Jeg konsentrerer fremstillingen om noen saker og strukturelle endringer i politikk og offentlig mening som viser makten i den offentlige mening når denne eksponeringsmakten

brukes. Den empiriske spennvidden er altså stor for en artikkel, men det tematiske poenget er det samme fra start til mål: I varierende grad legitimerer den offentlige mening saker og personer i den politiske striden ved måten de griper aktivt inn i politiske prosesser på. Den er også uforutsigbar og kan være merkelig taus i viktige saker.

Først er det nødvendig med en kort presentasjon av det nevnte perspektivet på politikk og offentlig mening.¹

Politikkens omverden

Politikk er strid mellom regjering og opposisjon foran og på vegne av borgerne, omgitt en iakttagende og debatterende offentlig mening med mediene og journalistikken som reisverk. Parlamentarisme-temaet handler i dag om hvordan forholdet mellom politik­kens fronter står i vekselvirkning med den offentlige mening, det vil si hvordan de bruker den taktisk, men også hvordan de blir brukt av den. Demokratisk

Demokratisk politikk er legitim styring, og legitimitet innebærer en viss anerkjennelse eller et fravær av protest i den enkelte sak

politikk er *legitim styring*, og legitimitet innebærer en viss anerkjennelse eller et fravær av protest i den enkelte sak. Hva legitimitet er i mer presis forstand, er et stridstema i politisk

teori. Ofte trekkes det på Jürgen Habermas, som ser legitimitet som normer om tilslutning til politikk generert i offentlig kommunikasjon. Mitt perspektiv er derimot historisk-sosiologisk. Max Weber var trolig den første som trakk legitimitet inn i forståelsen av stat og politikk, og hans realisme er en inspirasjon her. Tendensen de siste tiårene til å avpolitisiere politikken ved å stille den opp mot idealer som den står fremmed overfor, fører etter min mening ikke til økt forståelse av hvorfor og hvordan politikk endres.² Forståelsen av politikk som autonomt funksjonssystem er også til hjelp, hentet fra Niklas Luhmanns politiske sosiologi.³

Politikk er et spørsmål om effektiv styring og legitimitet. Legitimitet fremskaffes gjennom skjønnsom balanse mellom egen ytelse og andres forventninger. Legitimitet kan orkestreres fra det politiske systemet selv, og trenger ikke være sterkere enn at makten kan bestå. Politikken må foregå å stå til rette overfor velgerne på måter som for politikken er hensiktsmessige. Politikken er rasjonell i den grad den styrer seg selv i lys av sin omverden, den omkringliggende offentlige mening. Parlamentarisk kontroll med regjeringen må ha ryggdekning i offentlig mening og valg. Men politikken tar også del i legitimeringen av seg selv gjennom forvaltningens styring og rettens lovanvendelse, representasjon og andre kanaler for politisk innflytelse.

I fri dressur fra 1980-årene ble journalistikk og offentlig mening en viktigere sensor for samfunnsproblemer: Offentlig mening med journalistikken i førersetet selekterer, forenkler og generaliserer verden for politikken og publikum. Forslag, beslutninger og protester bantes til *saker*, episoder og akter ved hjelp av retorisk skrift og tale, flankert av visuelle og grafiske virkemidler. Den syntetiserer og eksemplifiserer, den sorterer og sorterer ut – den fremfor alt *ordner*. Offentlig mening blir kilde til politisk refleksjon i en helt annen grad. Politikken observerer seg selv i den offentlige mening, og kommer på den måten nærmere det suverene folket som politikken representerer.⁴ Opinionen skjuler seg bak den offentlige mening som det kan appelleres og henvises til.

I denne perioden gikk partiene (i likhet med journalistikken) inn for å profesjonalisere sine organisasjoner og sin forretningsorden for å mestre nye utfordringer. Med den samlede presse som en arena for politisk konkurranse bygde politiske institusjoner opp egne avdelinger på informasjonsfeltet. Pressekontakter, medierådgivere og den generelle medieberedskapen som er forsterket og profesjonalisert siden 1980-årene, var uttrykk for et mer selvstendig politisk system, som med informasjonspolitikk i mange varianter forholdt

seg årvåkent til samfunnet. Partiene fremmet sin eksterne kommunikasjon i publikums- og medievennlig retning under kyndig veiledning av forhenværende journalister. Det informasjonsstrategiske elementet smeltet sammen med selve politikkkutforming. Folket representeres i politikken og pressens bilde, som en usynlig, men reell, konstituerende makt.⁵ Det er imidlertid den parlamentariske grensen mellom regjering og opposisjon som gir politikken daglig dynamikk og dessuten åpninger for nye temaer, spørsmål og svar, for en stor del hentet i den offentlige mening. Den offentlige mening fordeler sympati og antipati mellom regjering og opposisjon, og kan av og til bidra til at de bytter plass. Parlamentarisme som *praksis* er sirkulasjon av politisk kommunikasjon i triangelet *posisjon, opposisjon og offentlig mening*.

Fra 1980-årene befant politikk og journalistikk seg omsider på samme samfunnsnivå: mer rendyrket hver på sin kant, og mer jevnbyrdige. Hver sektor eller hvert kommunikasjonssystem rendyrket sine respektive former for makt, der den ene ikke kunne

tvinge den andre. Generelt betraktet holdes den politiske offentlige mening ved like i den komplekse interaksjonen mellom politikk og medier. Men den offentlige mening bygges også av argumenter,

*Den offentlige mening opererer
uten tvang, men også uten tvangen
i det bedre argument*

forslag, appeller, protester fra protestbevegelser, intellektuelle og de brede folkebevegelser og ekspertorganisasjoner, sultestreiker og opptøyer, ad hocaksjoner til høyre og venstre, nettpat av alle valører i sosiale medier, religiøse fundamentalistiske celler og andre som via oppslag og plakater, karikaturer og alle tenkelige medieformer danner press på det politiske systemet – som bare delvis kan ignoreres. Den politiske mening konstruerer temaer, belyser saker fra mange vinkler, knytter saker sammen og med politikken tidligere beslutninger. Små og store meningsutvekslinger filtreres i hverandre gjennom hele skalaen av ytringsformer. Generelt sagt: Den politiske offentligheten tilfører navigerbare grenser langs tematiske, sosiale og tidsmessige grenser. Den skiller mellom temaområder, mellom «oss»

og «dem», og anvender tid som ressurs på forskjellig vis gjennom sin oppdatering og lagring, sitt fremsyn og tilbakeblikk.

Den offentlige mening opererer uten tvang, men også uten tvangen i det bedre argument. Den er fremfor alt *nyttig* med sitt avgrensede mangfold for både politikken og journalistikken, fordi bredden i synspunkter, argumenter for og imot, blir lagt frem. Politikere og publikum får et grunnlag for menings- og beslutningsdannelse. Offentlighet betyr strid og taktisk retorikk, men i beste fall *fair play* for alle meninger og interesser i sentrale spørsmål. Jeg skriver avgrenset mangfold: Selv om den offentlige mening har utvidet sin bredde av stemmer, temaer og debattformer som følge av digitale og sosiale medier, innskrenker også den offentlige mening temabredde og løsningsforslag i samfunnets politiske dagsorden.⁶ Med oppslagenes mer eller mindre spektakulære virkemidler, både typografisk og programmessig og på andre måter, og med personen og konflikten som brennpunkter, gjøres noen saker til gjenstand for offentlig oppmerksomhet, mens annet hensettes til marginale deloffentligheter eller taushet. Den offentlige mening er et hjelpemiddel for refleksjon i politikken, som på sin side gjør tjeneste som kilder. Kommunikasjonen i sosiale medier og massemedier er filtret inn i hverandre, og særlig de siste sørger for en overskuelig samfunnsagenda.⁷

Mange saker tas opp eller avsluttes ved å henvise til den offentlige mening. På den ene siden er mediene avhengige av politiske saker som løpende temaer, og på den andre siden må politikken navigere ved hjelp av noe utenfor seg selv, men som samtidig er følsomt overfor politikken logikk. I den offentlige mening skjer en gjensidig «irritasjon» som gir både politikk og journalistikk anledning til å observere seg selv, og slik til å styrke sin egenart.

Politikkens kvern er alltid på etterskudd i forhold til samfunnets utfordringer, noe som kompenseres med nye forslag og løsninger fra den offentlige mening. Storting, regjering og partier må være passe åpne for nye temaer og journalistikkens vinklinger. Da tjener

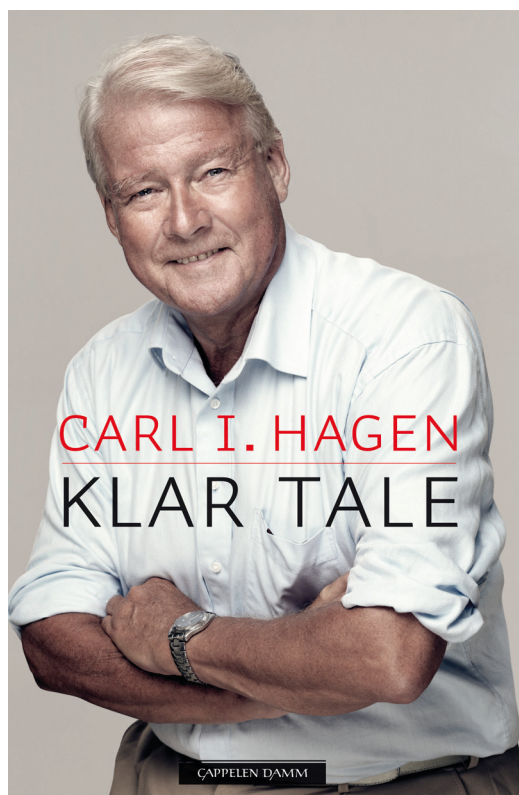
den som en stabiliserende instans, som forum for meningsdannelse, men også som arena for påvirkning og konflikt, hvor instanser hevder sine sektor- og egeninteresser. Fra 1980-årene vokste PR-bransjen frem med lobbyisme og opinionspåvirkning som fagområde i offentlighetens skygge, med diskresjon som ressurs. Det ble viktig å henlede/bortlede oppmerksomheten til og fra bestemte problemer og løsninger ved hjelp av informasjonsmedarbeidere og konsulentbyråer som er spesialister på dette. Noen år senere ble også statssekretærer og stadig flere informasjonsmedarbeidere profesjonelle opinionspåvirkere. Etter tusenårsskiftet er politikken utfordret av enda mer av offentlighetens hastighet. Den politiske funksjonen til den offentlige mening er at den tjener som selektiv resonans, som gjør at politikken observerer noe nytt og annet enn hva den allerede ser. Men sosiale medier tvinger opp hastigheten i offentligheten, og reaksjon erstatter refleksjon. Med spontane tvitringer fra stortingssalen kan fornuften kobles inn for sent.

*Sosiale medier tvinger opp
hastigheten i offentligheten, og reaksjon
erstatter refleksjon*

Som jeg har vært inne på tok forholdet mellom politikk og presse avgjørende skritt mot frakobling gjennom 1980-årene. Pressen ble for alvor til «journalistikk», med egen

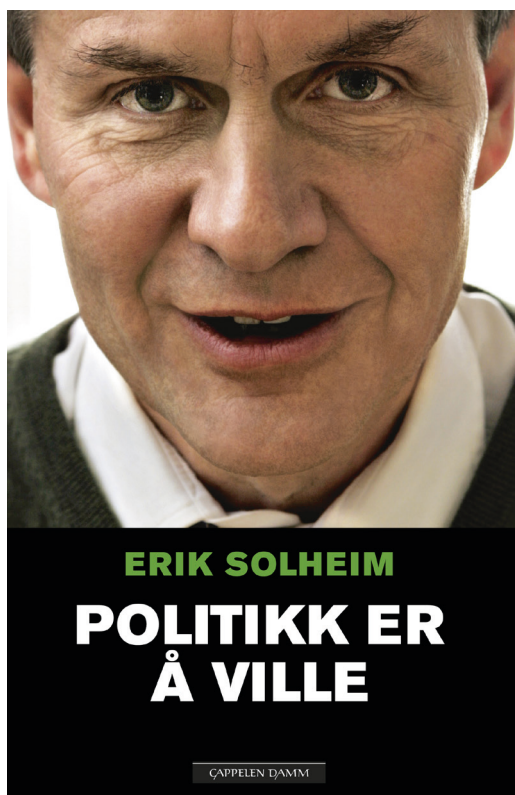
selvforståelse, egne normer og betraktningsmåter. Nye saker fikk den politiske journalistikken i mengder med rekken av mindretallsregjeringer og en opposisjon som i voksende grad var villig til å rendyrke sin rolle som vaktbikkje, skriver Fredrik Sejersted.⁸ Det oppsto en «kontrollkoalisjon» med partier til høyre og venstre som en stadig mer avpartifisert, *eksternalisert* presse kunne dra nytte av. På basis av sin egen distinksjon mellom god og dårlig journalistikk observerte den politikken på samme måte. Med avskjeden fra partiene kunne pressen etablere seg som fullverdige autonome institusjoner i den offentlige mening og samtidig få en mer sentral rolle overfor politikken.

På samme tid skjerpet politikken sitt fokus på styringsevne. Spørsmålet var nå om politikken var effektiv.⁹ Politisk kritikk baserte seg mer på det korrekte snarere enn på det riktige. I 1990-årene forsto

Forside av Carl I. Hagen, "Klar tale". (Cappelen Damm.)

Stortinget seg mer og mer som en *kontrollerende* myndighet. Kontrollen kom også mer og mer fra politikken omverden, der særlig journalistikken var kommet i posisjon til å hente ut og legge inn det journalistisk relevante. Dessuten oppgraderte Stortinget og partiene sin *symbolske* funksjon, som har legitimering av politikk som formål. Politikken underdøgs eksperimenterte med den offentlige mening. Partilederne Carl I. Hagen og Erik Solheim førte an med en mer medierettet politikk på hver sin flanke. Begge uttalte seg kritisk til mediens virkemåte, men hadde talent for å utnytte den. Begge ble beskyldt for populisme av de øvrige partiene og av mediene som ga plass til deres moderniserte politikkforståelse. Begge ble anklaget for å eie sitt parti. Hagen mestret spillet fordi den folkelige og den liberalistiske dimensjonen i partiet lenge nøytraliserte hverandre. Hagen klarte seg også best fordi tidens tema – tids-

Forside av Erik Solheim, "Politikk er å ville". (Cappelen Damm.)

ånden – var personlig valgfrihet. Solheim hadde de fleste i partiet til venstre for seg, de hadde liten sans for utspillenes form. Ingen andre politikere bruker flere sider på mediene i sine memoarer enn Hagen og Solheim, der journalistikken angripes som andre politiske motstandere. De måtte utnyttes og overvinnest, men samtidig var mediene deres barometer for med- og motgang.¹⁰

Makt- og demokratiutredningen fremmet en tese om politikken tilbaketrekning, mens andre har argumentert for politikken fremrykning.¹¹ Samfunnet er gjennomregulert med budsjetter og statlige ordninger som kan begrense Stortingets handlefrihet. Den såkalte rettsliggjøringen gjennom nemnder, domstoler og transnasjonale konvensjoner bidrar til at eksperter og ikke diplomater finner løsninger via en rettslig og ikke politisk beslutningsmodell. EØS-avtalen er det fremste eksemplet på rettsliggjøring

av Stortingets myndighet. Det er antakelig riktig å snakke om retrett angående Stortingets styrende og lovgivende funksjoner, og en fremrykking av Stortingets kontrollerende og symbolske funksjoner. Dette kommer jeg tilbake til. Jeg går over til å belyse noen saker som har preget debatten på riksplen i Norge de siste tjue årene.

Bondevik I-krisen (2000)

I begynnelsen av 1990-årene kom et nytt oppsving i miljøengasjementet, anført av unge i Bellona, Natur og Ungdom og noen av partienes ungdomsorganisasjoner. Det går en linje fra dette til det nye hundreårets første regjeringsskifte i Norge.

Allerede miljøengasjementet i sivilsamfunnet foran utbygging av Alta-Kautokeino-vassdraget skapte store problemer for Storting og regjering.¹² I EU-striden var miljøargumenter fremme blant særlig unge på nei-siden. Etter klimakonferansen i Kyoto i 1997 ble kampen mot gasskraft et konkret utslag av kampen mot bruk av fossilt brensel. Miljøkamp ble klimasak for alvor. Natur og Ungdom tok seg opp på taket av stortingsbygningen i 2000 med bannere mot planlagte gasskraftverk på Vestlandet. Gasskraftverk satte klimasaken og klimapolitikk for alvor på dagsordenen i Norge. Målet var å få statsminister

Jagland til å stoppe AS Naturkrafts (Statoil, Hydro og Statkraft) planer om å bygge et nytt gasskraftverk i Øygarden utenfor Bergen. Den saken egnet seg godt for miljøbevegelsens kjente aksjonsformer for å oppnå oppmerksomhet i offentligheten.¹³ Referanser til Alta-saken gikk igjen for å vise to forhold: For det første ville utbyggerne møte en massiv motstand iberegnet sivil ulydighet på alle nivåer, for det andre hadde motstanderne den langsiktige fornuften på sin side. Det viste seg senere. Da det var for sent å snu, hadde den massive motstanden fått selv AP-topper til å innrømme at Alta-utbyggingen var en tabbe.

Tiltakene som ble planlagt av Fellesaksjonen mot gasskraftverk, som ble stiftet i mars 1997, lignet på

Alta-aksjonene. Men lenkegjeng ble byttet ut med politisk forarbeid som skulle gjøre det politisk ubehagelig å sende ut politiet mot demonstrantene.¹⁴ Mediene i Oslo ble benyttet mer bevisst og effektivt enn under Alta-aksjonen.¹⁵ Aksjonen fikk tidligere statsminister Per Borten til å støtte aksjonen. Bladet *Natur og miljø Bulletin* fikk flere biskoper på banen som skapte oppsikt og kritikk.¹⁶ Og selv direktøren for Direktoratet for naturforvaltning dristet seg til å uttrykke en viss forståelse for sivile ulydighetsaksjoner mot gasskraftverk.¹⁷ Den brede motstanden innen regjeringspartiet sammen med Kyoto-konferansen og tvetydige uttalelser fra Jagland førte til at byggestarten ble utsatt til etter stortingsvalget i 1997. Fellesaksjonens teltleir i Øygarden var neppe nødvendig av beredskapshensyn, men gav avisene en fin fotomulighet gjennom den nyhetsdaffe sommeren. Kursvirksomheten i ikkevoldelig sivil ulydighet fikk stor mediedekning. Leiren var en suksess.¹⁸ Stortingsrepresentantene kom til et stort miljøtreff i august, og politiske utsagn mer enn antydte noe om

Det er antakelig riktig å snakke om retrett angående Stortingets styrende og lovgivende funksjoner, og en fremrykking av Stortingets kontrollerende og symbolske funksjoner

gasskraftsakens politiske sprengkraft de neste årene. Retorikken kunne minne om Alta-kampen og EU-striden. Det er rimelig å hevde at ulovlige aksjoner kombinert med splid innad i Arbeiderpartiet (både om saken og om ledelsesspørsmålet) førte

til utsettelse av saken. Kraftverket i Øygarden ble aldri realisert.

Etter valget den høsten (1997) måtte Jagland-regjeringen gå av fordi han etter lang tids press til slutt lot seg lokke ut på glattisen av *Dagbladet*. Han svarte bekreftende på spørsmålet om Arbeiderpartiet måtte ha like stor oppslutning som ved forrige valg (36,9) for å fortsette.¹⁹ Bondevik overtok, og klare gasskraftverk-motstandere som Marit Arnstad og Guro Fjellanger inntok nøkkeldepartementer i regjeringen. Men på Stortinget var det flertall for å bygge gasskraftverk.

Kyoto-protokollen fra konferansen i desember 1997 var viktig for klimasakens globale oppmerksomhet.

I Norge benyttet regjeringen vedtaket av Kyoto-protokollen til å argumentere mot utbygging. Men utbyggingen var vedtatt, og Naturkraft fortsatte å planlegge for byggestart. Søknad om utslippstillatelse av restproduktet CO² ble sendt til SFT, som gav tillatelse til bare ti prosent av de planlagte utslippene. Resten måtte fjernes og lagres. Alternativt kunne det kjøpes utslippskvoter, men kvotesystemet lå ennå langt fremme. Regjeringen opprettholdt SFTs beslutning. Arbeiderpartiet støttet et forslag fra Høyre om midlertidig tillatelse til utslipp, men Bondevik satte hardt mot hardt. Fellesaksjonen aksjonerte og lovet full kamp om utbyggingsarbeidet ble startet. Lederstriden mellom partileder Jagland og parlamentarisk leder og statsministerkandidat Stoltenberg var bitter, og Stoltenberg ville ta makten over partiet ved å ta makten i landet. Stoltenberg var dessuten gått fra å være motstander til entusiastisk tilhenger av gasskraftverk.

I kretsen rundt Bondevik fremsto gasskraftverk som en «god» sak å gå på. Stortingsregjeriet sto sterkt, og de folkevalgte engasjerte seg i detaljer i store saker som IT Fornebu. Den ustadige mindretallsparlamentarismen ga uforholdsmessig gode kår for en politisk journalistikk som konstant søkte å tilspisse uenigheter, og dårlige kår for regjeringen. Pressen spekulerte om regjeringsskifte, og de to møttes til «dueller» på TV. VG avslørte at det ble holdt hemmelige møter mellom Bondevik og Høyres ledelse for eventuelt å få Høyre over på regjeringens side, og lekkasjene, som trolig kom fra Høyre-hold, forsuret forholdet mellom partiene.²⁰ Flertallet i Stortingets energikomité gikk inn for å instruere SFT. Flertallet var basert blant annet på en hemmelig juridisk betenkning som var betalt av Naturkraft AS. Da dette siste ble gjort kjent i *Dagens Næringsliv*, fyrte regjeringspartiene av sine motangrep. Også Bellona og miljødepartementet mobiliserte jurister for å få vurdert overstyringen av SFT, og konflikten fikk en periode en rettslig side, som kunne styrket regjeringens posisjon ved at saken trakk ut. Miljøorganisasjonenes oppmarsjering om denne saken bidro til at sentrumspartiene og deler av Arbeiderpartiet kunne yte effektiv motstand mot DNA-ledelsen og Høyre. Trusselen om sivil ulydighet for klimasaken ga politisk medvind

for gasskraft-skeptikerne.

I mars skar Høyre og Arbeiderpartiet gjennom med et nytt forslag om å svekke forurensningsloven som var umulig å akseptere for regjeringen. Regjeringen stilte et motforslag om at forurensningsloven ikke skulle svekkes som miljøpolitisk virkemiddel. Dermed måtte opposisjonen stemme for å svekke en viktig lov eller for regjeringens forslag og dermed enten ikke styrte regjeringen eller opptre selvmotsigende. Bondevik var trygg på at linjen var riktig.²¹ Forslaget ble nedstemt av Høyre og Arbeiderpartiet. Det myldret av kamerafolk og reportere i Vandrehallen i Stortinget 9. mars, og miljøbevegelsen lot seg intervjue om hva som holdt på å skje. Frederic Hauge fra Bellona og andre miljøvernere gjorde seg så sterkt bemerket at de ble bedt om å forlate Stortinget.²² Bellona var blitt stiftet av blant andre Hauge i 1986, og var i det meste innrettet mot å skaffe seg plass i offentligheten med oppsiktsvekkende aksjoner og innflytelse hos politikere og bedriftsledere med teknologisk og miljømessig utredningskompetanse. Stiftelsen var fleksibel, uten medlemsdemokrati og med Hauges hardtslående retorikk som banet vei til redaksjonene. Bondevik stilte kabinettsspørsmål, og regjeringen gikk av på en sak som miljøbevegelsen i samspill med mediene hadde brakt høyere og høyere opp på den politiske dagsordenen. At sentrale statsråder i regjeringen satte foten ned, skyldtes uten tvil deres nærhet til miljøbevegelsen og miljøbevegelsens voksende innflytelse i det politiske miljøet og offentligheten.

Månelanding (2007)

Stoltenberg-regjeringen la seg ut med miljøbevegelsen og dannet allianse med Høyre. Privatiseringsbølgen fra 1990-årene fortsatte. Partiet tapte valget i 2001, og Bondevik kom tilbake. Skulle Arbeiderpartiet føre sin tradisjonelle energipolitikk videre, måtte den komme rundt konfrontasjoner med opposisjonen og miljøbevegelsen. Løsningen var å bruke teknologi som politisk brekkstang: CO²-rensing og lagring under havbunnen. Teknologi for å fjerne og lagre CO² var utviklet i 1980-årene i USA for andre formål enn miljømessige.²³ Miljøorganisasjonen Bellona brakte forslaget om fjerning og lagring av CO² midt

i 1990-årene, og det kom til å splitte miljøbevegelsen. Bellona var mer teknologioptimistisk enn den øvrige miljøbevegelsen, ikke minst på gasskraftfeltet. Naturkraft mente at slik ny teknologi var økonomisk forsvarlig, og Bellona talte høylytt for at moderne renseteknologi var både lønnsomt og miljøvennlig i kombinasjon med CO²-avgifter. Miljøorganisasjonen ZERO ble etablert i 2002 og sto om mulig for enda mer utpreget teknologioptimisme. Fra slutten av 1990-årene og videre utover var Bellona og Arbeiderpartiet på lag i denne saken, og etter hvert ble også sentrumspartiene mer interessert.

CO²-rensing var et halmstrå for Arbeiderpartiet og samtidig splittende for miljøbevegelsen. Den nye gasskraft-agendaen kompliserte debatten og stokket om kortene til fordel for politiske aktører som ville satse på at teknologien løste miljøproblemene, i første rekke Arbeiderpartiet, Høyre og FrP. Stortingspartiene var interessert CO²-rensing fordi det kunne bidra til å håndtere konflikter mellom og innad i partiene, og bane vei for mer styringsdyktige alternativer etter en periode med svake mindretallsregjeringer. I forholdet mellom Arbeiderpartiet, Senterpartiet og SV, som sonderte regjeringssamarbeid, kunne rensing også løse noen floker. Saken var blant de vanskeligste å rydde av veien i regjeringsforhandlingene før stortingsvalget i 2005. Vanskeligst var det for SV, som var klart mot gasskraftverk. Størstedelen av miljøbevegelsen som sto SV nær, fastholdt at særlig CO²-fangst og lagring under havbunnen kunne skade livet på dyphavet og trolig ikke kunne holde CO² borte fra atmosfæren. Men dette var tradisjonelle miljøargumenter som ikke betydde så mye i politikken. Viktigere var om dette var økonomisk forsvarlige løsninger (på grunn av et enormt energiforbruk), og *når* vidundertechnologien kunne være operativ. Bellona og ZERO snakket dette språket og fikk økonomisk drahjelp av store energiaktører til å utrede karbonlagring som kunne få fart i gasskraft-utbyggingen.

Vektstangen tippet i teknologioptimistenes favør. I 2005 åpnet Natur og Ungdom og Naturvernforbundet for CO²-lagring dersom gasskraftverk skulle bygges.²⁴ En skjør konsensus bygde seg opp mellom industri, fagbevegelse og deler av miljøbevegelsen som kunne fjerne et hinder for SVs regjeringdeltakelse.

Dermed snudde SV, trass indre motstand, på landsmøtet i mars/april 2005. SV-leder Kristin Halvorsen var blitt CO²-rensetilhenger.²⁵ I valgkampen i 2005 gikk Halvorsen hardt ut i mediene og gjorde klart at staten måtte ta de store merkostnadene ved CO²-rensing, og at dette var et ultimativt krav fra SVs side. Utspillene til Halvorsen vakte oppsikt. ZERO og miljøbevegelsen for øvrig hadde med SV som politisk instrument lyktes i å realisere gasskraftverk med rensing. Kompromisset i Soria Moria-erklæringen var til å leve med for SV. SV erklærte at 15 års kamp om gasskraftverk var over, og at miljøet vant.²⁶ Men mye i erklæringen var diffust, blant annet når rensing skulle være satt i gang. Heretter var spørsmålet hvem som hadde makt til å dominere tolkningen. SV hadde latt seg fange i et strategisk spill. Året etter måtte SV godta rensing på Statoils Mongstad-anlegg først fra 2014, og miljøbevegelsen var nokså unison i sin fordømmelse av partiet. Mange i og utenfor SV mente at partiet skulle vært like konsekvent som Bondevik-regjeringen i 2000, og forlatt regjeringen. Stoltenberg hadde vunnet og måtte samle alle krefter bak et felles mål. I nyttårstalen ved inngangen til 2007 sa Jens Stoltenberg at fullskala rensing skulle være i gang i 2014. Han tok friskt i bruk Kristin Halvorsens metafor: I sin bok fra 2004 skriver Kristin Halvorsen under overskriften «Et norsk månelandingsprosjekt»: «Amerikanerne klarte å lande på månen, og utviklet fantastisk teknologi på veien. [...] Å gjøre Norge til en miljøvennlig energistormakt kan bli det norske månelandingsprosjektet. Vi kan bli det landet som utvikler teknologiene som gjør det mulig for verden å løse klimaproblemene.»²⁷ Men retorikken da og senere var kraftig overdrevet siden teknologi som skiller ut CO² fra kraftverk, alt var i bruk på vanlig kommersiell basis.²⁸

Stoltenberg lyktes med å gjøre Mongstad-rensing til en symbolsak for regjeringens miljøprofil og samtidig åpne for kraftverkutbygging – uten at regjeringen sprakk. SV hadde investert for mye i regjeringssprosjektet til å komme seg ut, noe Stoltenberg utnyttet maksimalt. For miljøbevegelsen var gasskraftsaken lite vellykket som en symbolsak i den store klimakampen, delvis fordi CO²-fangst og lagring kom inn som en ny og lenge splittende løsning, og

fordi miljøbevegelsens viktigste politiske kontakt SV ville danne regjering med DNA. Men mobiliseringen mot gasskraftverk fra slutten av 1990-årene la også grunnen for en kraftig støtte til miljøvennlig renseteknologi og etter hvert andre argumenter enn bare de som peker på skader på miljøet. De moderniserte og ekspert-rettede miljøorganisasjonene Bellona og ZERO argumenterte løsningsrettet, teknologisk og økonomisk, og kom i tettere inngrep med politikere og industri. Som nevnt åpnet dette for partipolitiske kompromisser.

Skandaler

Skandalen er den type «sak» som tydeligst viser medienes innflytelse på politikken. Ingen skandale kan oppstå uten at store redaksjoner har besluttet at skandalen nærmer seg. Tønne-saken i 2002 var bare delvis en politisk skandale, men vibrerte i skandalefeltet mellom politikk og privatperson. Etter å ha vært helseminister i Jens Stoltenbergs første regjering (2000–2001) ble Tønne mistenkt for økonomiske misligheter. *Dagbladet* avdekket saken først, den 4. desember 2002. Økokrim fant etter en etterforskning at Tønne hadde mottatt 1,5 millioner i honorar fra et advokatfirma for rådgivning til

*Ingen skandale kan oppstå uten
at store redaksjoner har besluttet at
skandalen nærmer seg*

Kjell Inge Røkkes selskap Aker RGI i tilknytning til Aker RGIs oppkjøp av Kværner. Samtidig fikk han etterlønn fra staten etter sin tid som statsråd. Honoraret skal ha blitt kamuflert av advokatfirmaet med en falsk faktura. Påstanden var at han hadde hevet dobbeltlønn på galt grunnlag.²⁹ Videre hadde han et større lån fra Røkkes selskap. Medieomtalen var kompakt og med alle kanoner rettet mot Tønnes moral. Økokrim tok ut tiltale 20. desember 2002, og Tønne ble funnet død dagen etter. Særlig *Dagbladet* var aktiv i undersøkelser og dekningen av Tønnes og advokatfirmaets rolle. Sammen med andre medier førte *Dagbladet* an i det som ble et kaskadelignende nyhets- og kommentarskred, lenge før politiet hadde avklart sakens fakta. Saken illustrerte journalistikkens uheldige tendens til å jage i flokk slik at det samlede

presset på enkeltpersoner kommer helt ut av rimelige proporsjoner.

Saken ble av naturlige grunner debattert som et presseetisk kasus, ikke som eksempel på forholdet mellom presse og politikk. Noen formell presseetisk sak ble dette ikke betraktet som. Vær varsom-plakaten og PFU ble holdt utenfor. I stedet satte Norsk Presseforbund ned et uavhengig utvalg som gransket mediedekningen og fremmet ramsalt kritikk av medienes opptreden. Saken var opplagt en vekker for pressen, og aviser utstyrte sine redaksjoner med presseetiske «varsellamper» av ulike typer for at dette ikke skulle gjenta seg, og for at ikke myndighetene igjen skulle komme på tanken om at den presseetiske justisen burde reguleres utenfra. Slike mekanismer viste seg å fungere dårlig da nye lignende saker dukket opp, som i sakene om LO-leder Gerd-Liv Valla og statsråd Åslaug Haga.³⁰ Den akkumulerende kraften i den samlede journalistikken kunne ikke demmes opp i den enkelte redaksjonen. Problemet var i liten grad individuelle feilvurderinger, og i større grad strukturelle (økonomiske) forhold, ikke minst konkurransen mellom VG og *Dagbladet*. En studie viste at 40 prosent av dekningen av Ramin-Osmundsen-saken og Haga-saken i 15 aviser kom fra de to tabloidene.³¹

Barne- og likestillingsminister Manuela Ramin-Osmundsen måtte gå av 14. februar 2008 etter én ukes hardkjør fra mediene. Saken utviklet seg på mange måter som en klassisk politisk skandale, der initiativet lå i den politiske journalistikken og kommentarspaltene, helt til statsminister Stoltenberg måtte få saken av veien etter selv ikke å ha bli informert skikkelig av sin statsråd. Ramin-Osmundsen hadde ikke fulgt sedvane og fornyet det sittende barneombudets åremålsstilling, men i stedet ansatt Ida Hjort Kraby som nytt barneombud. I noen måneder hadde Ramin-Osmundsen selv vært et sterkt kort i regjeringen som kvinne med minoritetsbakgrunn. Etter ansettelsen kom det påstander om private forbindelser mellom statsråden og Kraby, et forhold som statsråden insisterte på var perifert. Sakens temperatur steg med

Manuela Ramin-Osmundsen. (Foto: Wikipedia.)

Åslaug Haga. (Foto: Stortinget.)

pressens avdekking av at de kjente hverandre bedre enn hun hadde gitt inntrykk av.³² Hennes argumenter for hvorfor sittende barneombud Reidar Hjermann ikke skulle fortsette fremsto, ikke som troverdige. Det var i stor grad *Dagbladet* og VGs sak, men den øvrige pressen øynet fort hva som kunne skje, og kunne ikke unnlate å gi saken stor oppmerksomhet på reportasje- og kommentar plass. Mediene kunne varte opp med stadig flere historier om hvor nært vennskapet mellom de to egentlig var. Opposisjonspolitikere meddelte sine kritiske synspunkter.

Statsminister Jens Stoltenberg holdt pressekonferanse 13. februar der poenget var at Ramin-Osmundsen hadde hans fulle tillit. Men hun hadde ikke fortalt hele historien til Stoltenberg, og da det ble klart dagen etter, fulgte en ny pressekonferanse. Ramin-Osmundsen måtte gå av. Biter av sannhet, eller det som fortonte seg som små daglige skritt mot sannheten, gjorde situasjonen uakseptabel for statsministeren. Som vanlig på denne tiden og i 80–90-årene var utgangspunktet en maktperson som bare gir selekterte utsnitt av sannheten til offentligheten.

(Eksempelene er mange i *Offentlig parlamentarisme*.) Resten er opp til mediene. De skal sette sammen biter til en historie om maktmisbruk, og deretter ta i bruk offentligheten med en blanding av ny informasjon og selvoppfyllende profetier.

«Stabbursaken» i 2008 om partileder og olje- og energiminister Åslaug Hagas manglende tillatelse til å bygge brygge og leie ut stabbur var påfallende triviell. Men noen av Hagas andre disposisjoner som statsråd hadde påkalt en viss interesse i mediene, og nå kunne man tegne et mønster.³³ Kritikken besto i at Haga ikke etterlevde regler hun var ansvarlig for som tidligere statsråd i Kommunaldepartementet. Hennes mann hadde håndtert byggingen av en brygge som ikke var byggemeldt, men som umiddelbart fikk løyve da dette ble oppdaget av kommunen. Mannen til Haga hadde også tatt seg av utleie av et stabbur, men utleie som hybel var ikke godkjent av kommunen. Han hadde meldt fra til kommunen, men ikke fått svar, og forutsatte at saken var grei.³⁴ Dette ble gjort til et spørsmål om manglende moral eller ansvarsfølelse. *Dagbladet* og VG dro saken i

gang i juni 2008. TV-redaksjonene kunne dermed ikke avvise den som bagatellmessig, og den vokste ut av proporsjoner. Mediene definerer oftere det politisk relevante hvis opposisjonen kan beveges. Manglende bygge- og leietillatelse var i så måte relevant. En uke etter avsløringen den 10. juni ble Haga sykemeldt, og fem dager senere gikk hun av både som statsråd og partileder. Forsidene var mange. Mange kommentarer spådde et statsrådsfall, men reflekterte lite over det paradokset de var en del av: Hagas forseelser var små, skrev *Dagbladet* 12. juni, men de tæret opplagt på regjeringens indre liv. Om de tæret, kan man legge til, var det som følge av den omfattende mediedekningen. Journalistenes intervensjon i hennes liv var intens. Haga fant seg ikke i det siste. Hun var sykemeldt i fem måneder før hun var tilbake i utenrikskomiteen.³⁵ Da Haga skrev sine politiske memoarer i 2012, kommenterte hun ikke saken. Hennes ramsalte kommentar om pressens makt og maktmisbruk hadde alt kommet i form av en roman i 2009, *I de innerste sirkler*.

Både Ramin-Osmundsen-saken og Haga-saken fikk politiske konsekvenser i den forstand at regjeringene de satt i, ble regnet som svekket. Særlig Ramin-Osmundsen-saken vitnet om sviktende vurderings-evne hos statsministeren, både i valg av statsråd og i løpet av saken.³⁶

Også fiskeriminister og nestleder i FrP Per Sandberg brukte sterke ord da han tok oppgjør med mediene under Arendalsuka i august 2018 i regi av PR-byrået Gambit: «Dere har nærmest henrettet denne kvinnen!» Lite tydet på at engasjementet i sosiale medier hadde svekket flokkdyrhypotesen.³⁷ Sandberg måtte gå av som fiskeriminister og nestleder i FrP – på grunn av hans og hans venninne Bahareh Letnes sitt forhold til Iran, og på grunn av brutte sikkerhetsforskrifter i forbindelse med en reise til landet. I oktober 2018 gav de to ut boken med tittelen *Fremmede makter har flyttet inn*.³⁸ Politikere benytter fremdeles boken for å nå direkte ut i et mer omfattende format. Mange politikere har de siste tjue årene gitt ut bok for enten å se tilbake på sin politiske karriere³⁹, men også for å

gi sin versjon i en aktuell sak eller krise.⁴⁰

Metoo-sakene i 2017 og 2018 førte til store oppslag om kjente personer med alt fra svært dårlig oppførsel overfor kvinner til seksuell vold. Søviknes-saken i 2001 var den første saken av dette slaget i norsk politikk, men #metoo som kampanje og konsept oppsto i 2006 i USA og kom langt senere til Norge. Metoo var emneknagg på Twitter som senket terskelen for ofre av trakassering til å stå frem. Aktiviteten på Twitter og Facebook førte til oppslag i massemediene, der metoo-sakene innfridde alle kriterier på en god nyhetssak.

Flere partier fikk sine metoo-saker. Den mest omtalte var saken om Arbeiderpartiets nestleder Trond Giske, som ble avslørt i *Dagens Næringsliv* 7. desember 2017 med oppfølging i flere artikler senere.⁴¹ Interne varsler fra flere kvinner til partiets ledelse om upassende oppførsel over flere år førte til at Trond Giske fikk sykemelding fra Stortinget. Mediedekningen og snakket om saken i sosiale medier

ble massiv. Giske gikk av som nestleder og finanspolitisk talsmann i januar 2018. Sakene førte også til en debatt om bruk av rykter og anonyme kilder. Noen var bekymret for hva

*#metoo-sakene innfridde
alle kriterier på en
god nyhetssak*

det langvarige medietrykket kunne resultere i.⁴² Kjent mediekritikk om sensasjonalisme og flokkmentalitet dukket opp igjen. BA-redaktør Olav Terje Bergo kritiserte mediene for å drive heksejakt på Giske.⁴³ Flere mente at mediens krav om at reaksjoner måtte komme straks, la et utilbørlig press på prosessen der politiske ledere skulle treffe beslutninger om andres fremtid. Anonyme varslere kritiserte journalister for å gjøre belastningen større enn den var. I 2019 var Trond Giske på vei tilbake til toppen i partiet og var kandidat til fylkesstyret i Trøndelag. Det gikk mot nominasjonsstrid på årsmøtet i begynnelsen av mars, men Giske trakk seg etter at en privat mobil-video som viste Giske svinge seg i dansen på et utested, ble publisert av VG. Nominasjonsforslaget av Giske ble trukket tilbake. Men kvinnen Giske danset med, hadde ikke meldt fra eller gitt VG tillatelse til å bruke videoen. Metoden slo tilbake på avisen, og VG ble senere felt i PFU.

Giske-saken dominerte norske medier, og innfridde alle kriterier på en god nyhetssak. Saken førte også til en debatt om bruk av rykter og anonyme kilder. (Faksimile: Dagens Næringsliv.)

Politisk interessant var hvordan oppslagene ble satt i sammenheng med Giskes fremtidige rolle i partiet. Signaler fra Giskes hjemmeområde i Trøndelag tydet på at saken ble betraktet som en kjærkommen anledning til å ramme en populær nestleder og EU-motstander fra Midt-Norge. Han sto tilsynelatende i en viss opposisjon til partileder Jonas Gahr Støre og nestleder Hadia Tajik, slik han hadde stått i en viss opposisjon til Jens Stoltenberg. Nå skulle han tydeligvis utmanøvreres. Kommentatorer og folk i Arbeiderpartiet betraktet hendelsen som uakseptabel ammunisjon i den interne maktkampen og heksejakten på Giske.⁴⁴

Genreendringer

Offentlige kommunikasjonsgenrer tar del i organiseringen av offentligheten, og kan i neste omgang innvirke på politiske prosesser. Genrer er et samspill

mellom konvensjoner og forventninger, og er for en stor del utslag av teknologiske og markedsmessige, men også kulturelle forandringer. De kan ha større eller mindre sprengkraft i politiske saker og ulike faser. I skandalesaker har kommentaren en viktig rolle, bare noen få tiår etter at denne journalistiske formen ble tatt i bruk i Norge. Side om side med reportasjen hevdet kommentarjournalistikken seg om mulig enda mer enn i 1990-årene i riks- og regionpressen samt i NRK og TV2. Den blir i større grad formidlet av kjente ansikter og stemmer.⁴⁵ Like viktig som å informere er det å fortolke, ofte i forkant av hendelsene som fortolkes, slik som i kriser, foran valg og lederskifter.

Kommentatorene skal profilere sin kanal som opinionsledere, og de gjør det på ulikt vis. De fleste skriver ut fra et diffust ideal om åpenhet, mens noen ytrer seg mer i lojalitet til en politisk hovedstrømning. Tidligere sjefredaktør og kommentator Arne

Strand i *Dagsavisen* er et eksempel på de nokså få som prøver å balansere tydelig partiloyalitet med en uavhengig kommentatorstemme. De fleste kommentatorer svømmer helst med mediestrømmen. Et kjent eksempel er oppfatningen av Høyre-leder Erna Solberg som snudde brått i alle aviser i 2009.⁴⁶ Etter å ha blitt kritisk vurdert lenge førte en eller to positive kommentarer i valgkampen til at hun plutselig ble valgkampens friskeste kort. Martin Eide skriver: «Alle kastet seg på bølgen. Plutselig var det opplest og vedtatt at Erna var god i motgang og hadde fremtiden for seg. Kommentariatet slo til. De forvaltet et langt stykke på vei en selvoppfyllende profeti. Den tvitrende klassen koordinerte sitt verdenssyn.»⁴⁷ Kommentatoren er en ansatt dommer som vurderer stil og ytelse løpende, og som utroper en foreløpig seierherre. Forholdsvis små overtramp kan bli store fordi politikeren i utgangspunktet er plettfri. Og intet flakkende blikk går kommentariatet hus forbi.

Erna Solberg-omvendelsen kom kort etter at Audun Lysbakken og Thorbjørn Røe Isaksen hadde skrevet artikkelen «Kommentariatets diktatur» med kritikk av blant annet kommentarjournalistenes hemningsløse utdeling av profetier.⁴⁸ Audun Lysbakken og Thorbjørn Røe Isaksen kritiserte kommentarjournalistikken for å være smittet av sportsjournalistikken, og for å være overfladisk og lite innrettet mot det relevante. Den kårer vinnere, tapere og tegner politiske formkurver. Den lar seg lede av skandalerytteri og flokkmentalitet, og debatten blir mer primitiv. Tilliten til politikk svekkes. Dette er en gammel og kjent kritikk av politisk journalistikk og kommentarvirksomhet. Ofte tar slik kritikk sats i opplysningstidens krav til saklighet som norm, uten at det går frem hvorfor journalistikken skulle følge slike normer i sin spesialiserte kommunikasjon over 200 år etter Kant. Kritikken prellet da også av. Mediekritikk vil stort sett være uten virkning om den ikke er intern; det vil si at den tar som utgangspunkt at mediene har odlet frem egne normer og verdier som journalistikken orienterer seg i verden med.

Den avpartifiserte og profesjonaliserte journalistikken fra 1980-årene utløste eksperter på politikkens taktikk og strategi, og metaforen «spill» var nærliggende. Den politiske filosofien til *Dagbladets* politiske redaktør Arve Solstad trekkes gjerne frem, og det er liten tvil om at han gikk foran i utviklingen av journalistisk analyse av den dagsaktuelle politikken. Men en spill- og personorientert journalistikk hadde tvunget seg frem uansett, som effekt av konkurranse og internasjonale tendenser.

En undersøkelse av kommentarjournalistikken i perioden under regjeringsforhandlingene i begynnelsen av mars 2009, bekreftet Lysbakkens og Røe Isaksens kritikk av «kommentariatets diktatur». Kommentarene var varierte og ulike aviser hadde sine egne vinklinger.⁴⁹ Dekningen var gjennomgående mer fokuserende på enkelte episoder og personer enn på politiske saker, særlig i løssalgsavisene. Analyse av sammenhenger og bakgrunn var mangelvare. Kommentarene oppfattet seg ganske korrekt mer som dagsaktuelle ytringer midt i striden enn analyse med lenger holdbarhetstid.

Viktig er som alltid spissformuleringer som kan forenkle og forutse (om valgsuksess, partilederens avgang og annet) på en måte som adskiller den fra andres kommentarer.

Sosiale medier innvirker på den politiske retorikken, og nye genrer oppstår

Forskning tyder på at kommentatorene legger vekt på spillet fremfor praktisk politikk, og at det politiske presisjonsnivået er gjennomgående lavt.⁵⁰ Med Twitter opplever det såkalte kommentariatet konkurranse fra andre mer uavhengige kommentatorer som håndterer oppgaven på annet vis. Twitter-kommentaren er kortfattet, men kommer hyppig. Tradisjonelle politiske retoriske genrer som talen kommer kanskje noe i bakgrunnen, selv om bestemte taler får meget stor oppmerksomhet. Sosiale medier innvirker på den politiske retorikken, og nye genrer oppstår. Nyvinninger ellers de siste ti–femten årene er nettavisenes kommentarfelt som kom og forsvant, den journalistiske eller kvasijournalistiske bloggen, såkalte populistiske nettstedet som *Resett* og *Document*, den kortfattede og dagsaktuelle Twitter-meldingen samlet i tema-

Sjokkmåling i Bergen:

Bompengepartiet får 20,6 prosent!

Når en Facebook-gruppe blir stor nok, kan det lede til politiske endringer. Bompengeprotestene i norske byer ledet til at Folkeaksjonen Nei til mer bompenger stilte lister i elleve kommuner og fire fylker ved siste kommune- og fylkestingsvalg. (Skjerm bilde fra Facebook.)

tiske tråder, og bakgrunnsjournalistikken i podcaster. Etablerte grenseoppganger svekkes, mens andre trer inn i deres sted. Den tradisjonelle politiske programleder-rollen får trekk av talkshow-vertens stil.⁵¹ Nyhetsprogrammer på NRK radio trekker i voksende grad på prateradioens form.

Sosiale medier vil helst bli benyttet av mange som ikke er engasjert politisk, til å reagere mer eller mindre spontant og tilfeldig på politiske utspill. Vanligvis vil disse reaksjonene være kortvarige og ufokuserte, uten politisk sprengkraft. Men når en Facebook-gruppe blir stor nok, kan det lede til andre markeringer og spre seg til meningsmålingene. Det såkalte bompengepoppøret fra juni 2019 er et godt eksempel, fordi det trakk på Fremskrittspartiet der det gjorde vondest, og nesten sprengte regjeringen. En lokal bompengeprotest i Stavanger i 2015 tok igjen av foran kommunevalget i 2019. «Nok er nok»-gruppen på Facebook passerte fort 50 000 medlemmer og ga oppøret fotfeste. Folkeaksjonen Nei til mer bompenger (FNB) dannet til slutt lister i elleve kommuner og

fire fylker. I Bergen fikk aksjonen drahjelp av indre stridigheter i Fremskrittspartiet og ble samtidig løftet av den lave terskelen til protest i sosiale medier, noe som ble bekreftet på meningsmålingene. Landsstyret i Fremskrittspartiet krevde tilbaketog på allerede vedtatte bypakker, og statsminister Solberg måtte megle midt i valgkampen.⁵² Dette og andre offentlige protester knyttet til klimaspørsmålet (skolestreiker) mer enn antydte at klimaspørsmålet som offentlig konflikttema kommer til å kaste om på det politiske landskapet.

En mindre påaktet endring i det meningsrettede genretilbudet gjelder aviskronikken. Om kommentar-journalistikken er smittet av sportsjournalistikken, er kronikken smittet av Facebook. Kronikken har vært oppfattet som et nokså avansert innlegg skrevet av fagfolk utenfor redaksjonen. Formen har gjerne presentert et komplekst resonnement eller en kritikk med basis i forskning eller sakkunnskap, men likevel enkelt og klart. Den har vært resonerende, argumenterende og tilstrebet en nyansert stil.⁵³ I mange tiår har

kronikken hatt en selvfølgelig plass i de største eller de meningsbærende avisene, som et slags uttrykk for pressens ansvar som bærer av en ansvarlig og kunnskapsbasert offentlighet. Etter 2010 har imidlertid dette endret seg betraktelig. For det første er den i langt større grad blitt en genre for å uttrykke personlige gleder og irritasjoner, foruten formidling av egenopplevde vanskeligheter som rusmisbruk og psykiske problemer.⁵⁴ I motsetning til politikerens eller professorens lange innlegg er slikt stoff oppfattet som populært, og er de seneste årene blitt prioritert opp. NRK lanserte sin Ytring 2012 med et mål om å publisere lesverdige kronikker og kommentarer. TV2, *Dagsavisen* og andre medier har lignende tilbud på nettet. Rammene for tema og stil er utvidet. Tanken om at genren er «smittet» av stil og form på nettet for øvrig, styrkes av at redaksjonene av og til henter det som presenteres, som kronikker i sosiale medier. En undersøkelse viste at 16 prosent av et utvalg kronikker og debattinnlegg var hentet fra Facebook og blogger. Dette oppgis ofte ikke.⁵⁵ Den resonnerende og faglige kronikken taper – helst fordi journalistikken vil stille spørsmålene til sine kolleger med ønske om korte, klare svar.

Stortinget ruster opp

Legitimering er for politikken å fremstille sine ledere og vedtak slik at de gjenkjennes og anerkjennes offentlig. Mellom valg er politikken legitimering henvist til politikken uforutsigbare og egenrådige omverden, det vil si til den journalistisk dominerte offentlige mening. Det politisk mulige begrenses av det som kan legitimeres.

Fra 1970-årene spisset altså pressen sine nyhets-kriterier og skjerpet sin etiske selvjustis. Politikken måtte dermed søke oppmerksomhet og legitimitet mer aktivt og målrettet, samtidig som dette ikke lenger kunne finne sted på egne premisser som tidligere. Fra særlig 1990-årene har vi vært vitne til at Stortinget, partier, valgmaskiner og en statsforvaltning tvinges til å vende seg utover.

Maktutredningen fullførte sitt arbeid i 2003, og konkluderte at Stortinget var svekket som følge av markedsløsninger, uavhengige forvaltningsorganer som ble aksjeselskaper og statsforetak, og ikke minst internasjonal lovgivning som overstyrte den norske.⁵⁶ De første tiårene av 2000-tallet fortsatte innskrenkningen av Stortingets interesse for å instruere gjennom regelverk og eierskap, med argumenter om at dette styrket rettssikkerheten.⁵⁷ EUs rettsakter implementeres kontinuerlig i norsk lov, de fleste enstemmig.

Stortingsmakten fant andre veier. Samtidig som nasjonalforsamlingen har trukket seg tilbake fra noen maktområder, ble den desto mer opptatt av kontroll med regjeringen og sitt eget forhold til offentligheten. Stortinget foretok særlig to fremrykk: som kontrollerende makt overfor regjeringen, og som symbolsk makt i den politiske offentlige mening. I *Offentlig*

parlamentarisme diskuterte jeg flere reformer i 1990-årene som skulle øke Stortingets følsomhet overfor sine omgivelser og gjøre forsamlingen bedre rustet overfor mediernes egenkonstruerte formidling av politikk. Tendensen

fortsatte etter tusenårsskiftet. Jeg skjeller mellom formelle og uformelle nyvinninger. Av de formelle er muntlig spørretime og åpne høringer de viktigste, mens den viktigste uformelle nyvinningen er politiske forlik:

En undersøkelse av Stortingets ordinære og *muntlige spørretime* over tid viste at mediene i stor grad er eksplisitt referanse for spørsmålene, og at tendensen er stigende. Innføringen av den medie- og publikumsvennlige muntlige spørretimen med spørsmål som ikke er kjent for statsråden på forhånd, har tiltatt i antall og til dels på bekostning av skriftlige spørsmål. Referansene er i hovedsak fra riksbavisene og gjelder særlig saksområdene helse- og sosialpolitikk og justispolitikk.⁵⁸ I voksende grad er den muntlige spørretimen blitt opposisjonens forum, og dessuten en anledning for den enkelte representant til å representere seg selv og sine prioriterte saker. Spørsmål direkte til statsministeren har økt.⁵⁹ Dette er for det

*En undersøkelse viste at
16 prosent av et utvalg kronikker
og debattinnlegg var hentet fra
Facebook og blogger*

Maktutredningen fra 2003 konkluderte at Stortinget var svekket som følge av påvirkning fra både markedskrefter og internasjonal lovgivning. (Faksimile: Makt og demokrati, 2003.)

første eksempel på at Stortingets kontrollvirksomhet har vokst, og for det andre at Stortinget benytter mediene som sensor når den setter sin dagsorden. I voksende grad har representantene og partiene på Stortinget fått mer ressurser til å kunne ta egne initiativ.⁶⁰

En annen viktig formell reform på Stortinget er åpne høringer, som ble innført i 1995. Særlig viktig er kontrollhøringene i kontroll- og konstitusjonskomiteen (etablert i 1993) som fikk sitt gjennombrudd i 1990-årene, og bare er blitt viktigere.⁶¹ Komiteen befolkes av ledende politikere, og mediene anser trolig komiteen som Stortingets mest spennende forum.⁶² Flere åpne kontrollhøringer har funnet sted i kontrollkomiteen for å få frem et mest mulig korrekt bilde av statsråders handlinger i viktige saker. Høringene kom sammen med andre ordninger som åpen muntlig spørretime, parlamentariske granskingskommisjoner, kontroll gjennom EOS-utvalget,

utvidet rapportering fra Sivilombudsmannen og Riksrevisjonens forvaltningsrevisjon.⁶³ Ordningen med åpne kontrollhøringer trådte i kraft i januar 2002 og styrket komiteens arbeid, men ga også innpass for mediene i politiske konflikter.⁶⁴ Mediene har adgang til og tilgang på alle saksdokumenter om ikke annet vedtas.

Et eksempel er kontrollhøringen 13. mars 2008 om terrorangrepet på Serena hotell i Kabul som drepte journalisten Karsten Thomassen og skadet mange andre. Konstitusjonskomiteen stilte kritiske spørsmål om sikkerheten ved reisen. Komiteen har ofte medieomtale som utgangspunkt for sine initiativer.⁶⁵ Kontrollbølgene i 1990-årene og videre inn i 2000-årene var dels en gjensidig, men taus allianse mellom Stortinget og mediene, noe man kan iakttå gjennom referansene begge veier. Kontrollmekanismene fra 1990-årene ble eksplisitt begrunnet med at man ikke måtte komme på etterskudd i forhold til en mer oppsøkende og undersøkende presse.⁶⁶ Kontrollbølgen bør ses som en måte for Stortinget å ta kontroll- og granskningsmakten tilbake fra mediene, det vil si å la viktige politiske spørsmål forbli politiske i behandlingen av dem, og ikke «vridde» i de nå mer egenmektige og egenrådige mediene.

Et annet eksempel er den såkalte SSB-saken i 2017 der finansminister Siv Jensen kom i konflikt med direktøren for SSB, Christine Meyer, der påstand sto mot påstand angående en omorganisering av byrået. Meyer drev frem en omorganisering som ble hevdet å medføre svekking av forskningsavdelingen, og et springende punkt var i hvilken grad og når finansministeren hadde advart Meyer om omorganiseringen. Debatten gikk høyt i mediene høsten 2017, der både underlaget for teknisk beregningsutvalg og det såkalte innvandringsregnskapet ble koblet inn. Etter en pressekonferanse 12. november der Meyer og Siv Jensen gav forskjellige versjoner av forløpet, gikk Meyer fra sin stilling som SSB-sjef. Kontrollkomiteen gjennomførte en åpen og en lukket høring, etter først å ha svart på skriftlige spørsmål fra komiteen i flere omganger. Jensen måtte tåle kraftig kritikk av flertallet i kontrollkomiteen og i debatten i Stortinget.⁶⁷

Politikken har også funnet frem til uformelle arbeidsformer utenfor de formelle nyvinningene.

En rask innføring i kaoset på grensa

Strømmen av flyktninger og migranter inn til grensestasjon i Finnmark virker kaotisk og uoversiktlig. Vi har laget en sak som oppsummerer situasjonen ved grensa slik den er i dag.

Flyktninger og immigranter ankommer Storskog grensestasjon i Øst-Finnmark. Bare i oktober kom det 2200 asylsøkere over grensa.

FOTO: VIDAR RUUD / NTB SCANPIX

Erik Lieungh
@ErikLieungh
Journalist

Publisert 5. nov. 2015 kl. 13:27

Artikkelen er
flere år
gammel.

"Kaos på grensa" kunne man lese på nrk.no 5. november 2015. Artikkelen handler om den gryende følelsen av kaos og krise ved grenseovergangen på Storskog. (Faksimile fra nrk.no 5. november 2015.)

Partienes forlik, skriver stortingshistoriker Tore Grønlie, var en innovasjon på Stortinget etter tusenårsskiftet.⁶⁸ Tverrpolitisk enighet på et avgrenset og sentralt politisk område kom blant annet i stand på klima- og innvandringsområdet. En rekke slike forlik ble gjort mellom 1998 og 2012. Forlikene kan forstås som politikkenes evne til å inngå sentrale kompromisser via argumenter, kjøpslåing og formuleringsevne, og som frivillig binder politikken for en stortingsperiode eller lenger. Forlik kan også ses på som et politikkenes mottrekk overfor mediene som alltid søker uenighet i og mellom partiene. Med forliket sluttet rekkene og den politiske journalistikken finner færre sprekker å sprengre.

Et kanskje uintendert moment er at politiske forlik gir Stortinget mulighet til å agere raskt og samlet på en utfordring som kommer brått på. Innvandringsdebatten munnet ut i et forlik i juni 2015 mellom de fleste partiene om kvoteflyktninger til Norge samt

hjelp i Syria og nabolandene. Forliket myknet opp reglene og åpnet for flere kvoteflyktninger. Bakgrunnen var borgerkrigen i Syria og de mange sivile som flyktet fra krigshandlingene og terrororganisasjonen IS. Den selvfølgelig betraktningssmåten var at flyktningene var ofre som Europa måtte hjelpe. Men ganske brått ble flyktningenes krise i Midtøsten til et problem for Norge. I løpet av 2015 kom over 30 000 flyktninger til Norge – nesten tre ganger som mange som året før. Bare i november søkte 2500 om asyl ukentlig, mange kom over grensen fra Russland. Mediene viste i tekst og bilder hvordan mottaksapparatet ble sprengt.

Flyktningkrisen i 2015 og 2016 endret konteksten for flyktningetemaet på Stortinget. På kort tid ble spørsmålet i norsk politikk stilt i et annet lys: Hvordan kan vi forhindre at store flyktningstrømmer krysser Norges grenser? Mediene og offentligheten samlet seg i et krav om handling. Politikken svarte med et

nytt forlik i november 2015 om innstramming i asyl-reglene for å hindre at mennesker uten reelt behov for beskyttelse sprengte kommunenes kapasitet til å ta imot flyktningene. Denne vendingen går også frem av en undersøkelse av blant annet politikernes taler før og etter flyktningkrisen i 2015 og 2016.⁶⁹ I partiledernes taler landsmøtevåren 2015 var krisen et gjennomgangstema: Ikke siden andre verdenskrig hadde man i Norge vært vitne til en så stor flyktningkriser. Arbeiderpartiet vedtok at Norge burde ta imot 10 000 kvoteflyktninger fra Syria over to år. Men med flyktningestrømmen over Storskog ble krisen forvandlet til en trussel mot Norge som straks måtte håndteres med strengere asylpolitikk. Flyktningene ble i mindre grad omtalt som ofre.⁷⁰ På den andre siden evnet Stortinget å samle seg bak en omforent kurs i flyktningpolitikken. Beveggrunnene for dette var selvsagt mange. Det er liten tvil om at Stortinget erfarte et press om at det måtte foreta seg noe raskt. Presset ble behørig formidlet i mediene, der historiene var mange om kaotiske eller uakseptable tilstander. En politisk utfordring, særlig for Arbeiderpartiet og Kristelig Folkeparti, var å endre standpunkt uten at retorikken ble for selv-motsigende. Men nesten alt er mulig i politisk kommunikasjon.⁷¹

Politikermidier

Med industriarbeiderklassens velstandsøkning og tallmessige tilbaketog fra slutten av 1970-årene og et mindre stabilt og oversiktlig partipolitisk landskap fremsto partipressestrukturen som påfallende rigid. Partipressen som formelt bånd gikk fra 1970-årene gradvis over til løsere former for partipolitisk tilknytning. I 1990-årene forsvant også disse langt på vei, og ofte kunne bare våken lesning av lederartikler og kommentarer avdekke den partipolitiske forankringen, som ikke desto mindre var der.⁷² Forbindelsen var der som historiske spor fra den gang avisen hadde sin vekst- og storhetstid som avis og partiorgan fra 1860-årene. De færreste aviser anbefalte sine lesere å stemme på et bestemt parti mot slutten av 1990-årene, men dette snudde.⁷³ Pressen er historisk plassert i brede ideologiske

hovedstrømmer, som gjør at flere aviser igjen anbefaler leserne å stemme et bestemt parti, slik tilfellet var foran valget i 2009. *Dagsavisen* anbefalte velgerne å stemme Arbeiderpartiet, og *Dagens Næringsliv* har ved hvert valg de siste tjue årene anbefalt sine lesere å stemme på et bestemt parti, vanligvis Høyre.⁷⁴ *Dagbladet* anbefalte velgerne å stemme «sentrum» foran kommunevalget i 2019. Den politiske profilen som aviser holdt seg med i sin storhetstid, vannes altså bare langsomt ut, men partipresse som formell relasjon mellom parti og avis er borte.

Partipressen gjenoppsto imidlertid som parti- og politikermidier. Partiene og politikerne har styrket sin stilling som svar på den voksende politiske kraften i offentligheten som bygde seg opp fra 1980-årene. Til dette hører mediebruken til partienes stortingssekretariater og til politikerne selv, godt hjulpet av nye medieteknologiske muligheter. Utenfor landets grenser har partier oppstått primært gjennom kommunikasjonen i sosiale medier. Det mest fremgangsrike av disse er Femstjernerpartiet i Italia – Movimento 5 Stelle – som ble grunnlagt i 2009 og kom i regjering i 2018.

Ikke sjelden er det hevdet at maktforholdet mellom medier og politikk har forskjøvet seg i medienes favør siden begynnelsen av 1990-årene. Et begrep som skal beskrive fenome-

net, er «medialisering». Mediene er ikke, hevdes det, bare kanal og arena for politikk, men også en aktør og regissør.⁷⁵ Samfunnets sektorer og institusjoner legger seg til rette for medieoppmerksomheten. Departementene er blitt langt mer offensive og strategiske i sin informasjonsvirksomhet overfor mediene, blant annet via egne kommunikasjonsavdelinger.⁷⁶ Alt den første maktutredningen i begynnelsen av 1980-årene fant at mediene i stor grad satte dagsorden for politikken, og dette bare forsterket seg med en mer partiavhengig presse. Jeg har beskrevet dette som en mer uavhengig og mediekonstruert omverden for stortingspolitikken.⁷⁷

Forholdet mellom politikk og medier er for komplisert til at man kan se det som et nullsumspill. Formell

*Men nesten alt er mulig i
politisk kommunikasjon*

Sylvi Listhaug er en av politikerne som de siste årene har tatt i bruk sosiale medier aktivt, og som gjennom disse kommuniserer med sine velgere utenfor de tradisjonelle medienes filter eller kontroll. Denne posten kostet henne en statsrådspost. (Skjerm bilde fra Facebook 9. mars 2018.)

politikk på den ene side, og offentlig mening som politikken omverden på den andre, rasjonaliserer sine grenser mot hverandre. Det er neppe tale om en stillingskrig, men om en grense som observeres forskjellig fra de to sidene. Mediene profesjonaliserer seg, men også partiene har generelt styrket sin innsats overfor offentligheten, også utenom valgkampene. Antallet ansatte i partiene er gått sterkt opp, særlig på Stortinget. Fra 1989 til 2012 økte antallet ansatte i partiene på Stortinget med i gjennomsnitt hundre ansatte. I tillegg vokste den sentrale partiorganisasjonen. En stor andel av alle disse arbeider med informasjon og kommunikasjon utad.⁷⁸ Fra slutten av 1990-årene og utover i det nye hundreåret kom partiene på nett. Nesten halvparten av førstegangsvelgerne i 2013 besøkte et partis nettside.⁷⁹ De ble gradvis et

sted for mer enn partiprogram, valgkampsaker og smilende partiledersjes. Men hverken partiene eller velgerne prioriterer partienes webside svært mye, noe som antakelig skyldtes interessen for sosiale medier fra rundt 2005. Sosiale medier treffer en større del av befolkningen, og krever ikke at brukeren oppsøker informasjonen like aktivt.

Fra 2005 til 2010 tok politikerne i bruk egne medier, og de satte ofte egne sekretærer inn som medarbeidere. De siste ti årene har denne tendensen styrket seg blant de mest toneangivende politikerne, og har fått journalistiske og politiske virkninger. Fremdeles er presse og radio/TV de dominerende politiske mediene, særlig i valgkampene. Likevel er politikere aktører og redaktører i egne «politikermidier», utenfor journalistisk kontroll.

Kristin Halvorsen begynte som første partileder å blogge under valgkampen i 2005.⁸⁰ I 2008 var Jens Stoltenberg den første norske statsministeren med egen Facebook-side. Siden har norske politikere operert med Twitter og YouTube. Gudmund Hernes' liste over «medievri» i populærjournalistikken er nå utvidet til å bli de retoriske ressursene som politikere trekker direkte på i sine henvendelser til publikum via Facebook, Twitter og Instagram. I dag har politikere full tilgang til og kontroll over flere av de mediene de benytter, og det gir også de fremste og dyktigste av dem lettere innpass i massemediene. Kjente trekk ved massemediene som medieforskningen har pekt på, overføres og transformeres i sosiale medier, denne gangen som ressurser for politikernes overfor massemediene. På mange måter er dette politikernes «takk for sist». Hernes kunne skrevet sine artikler om igjen med politikernes (noen mer enn andre) i hovedrollen: I politikken tilspisser, forenkler, polariserer, intensiverer, konkretiserer og personifiserer politikere og deres sekretærer gjennom sosiale medier.⁸¹ De skal skape støtte blant sympatisører og oppmerksomhet i redaksjonene. Men de gjør det likevel på en annen måte enn journalistikken. Utviklingen har på ingen måte svekket politikk- og nyhetsjournalistikkens fiksering på persontrekk og konfrontasjon. I mediene står partilederen mer sentralt enn noen gang. Antallet medieoppslag knyttet til ledervalg har økt betraktelig.⁸² Det gjenstår å undersøke nærmere hva forskjellene mellom politikkens og journalistikkens «medievridninger» mer presist består i, og ikke minst hvordan journalistikken reagerer på politikernes «medievri» og vrir dem ytterligere.

Sylvi Listhaug, landbruksminister 2013–2015 og innvandrings- og integreringsminister 2015–2018, hadde i samarbeid med sin medarbeider Espen Teigen i lengre tid eksperimentert med Facebook for å utvikle en størst mulig leserbase. Et eksempel fra 17. januar 2017 var en forhåndsannonsert direktesending på Facebook der hun via sin medarbeider Teigen over

35 minutter svarte på spørsmål om innvandringspolitikken fra sine følgere. Over 500 000 følgere så hele eller deler av denne sendingen.⁸³ Listhaug utviklet ellers en lett tilgjengelig, direkte og personlig retorikk med tekst og bilde som ga mange følgere og stimulerte til respons. En sammenligning med Jonas Gahr Støres Facebook-aktivitet viser at Listhaug legger mer vekt på å være «autentisk» ved at meningene er genuint hennes og at hun brenner for dem. Hun trekker en del inn familien, i motsetning til Støre, som nokså konsekvent holder det private utenfor. Innleggene er kortere enn Støres, og hun eller Teigen svarer på flere kommentarer. Listhaug mobiliserer sin smak og sine verdier i et politisk prosjekt, enten det er familie eller USA-besøk, mens Støre er mer reservert. Listhaug og hennes medarbeider evner å spissformulere sine standpunkter ofte i opposisjon til Arbeiderpartiet, og har fått langt flere kommentarer enn Støre.

Listhaug formidler ofte en selvoppfatning om at hun er tydelig og «seg selv», og lar dette være retningsgivende for retorikken. Hun oppfordrer til engasjement (lik og dell). Espen Teigen arbeidet systematisk med å lære hva som skaper engasjement i form av spredning og reaksjoner.⁸⁴ Listhaug utnytter mediets trange rammer (som derfor krever oppfinnsomhet) bedre enn

Når terskelen senkes og hastigheten øker, hender det at ting sies som kunne vært usagt, og stjeler offentlighetens oppmerksomhet

Støre og de langt fleste andre politikere. Likevel er hun ikke på følgertoppen: Både Siv Jensen, Erna Solberg og Jonas Gahr Støre hadde langt flere følgere enn Listhaug i april 2017. Det er derimot trolig at responsen er større hos Listhaug enn hos flere andre politikere. Man kan gjerne si at politikernes har langt større kontroll over budskapet i sosiale medier enn i radio og TV, ettersom de står for hele regionen. På den andre siden har de ingen kontroll over reaksjonene når budskapet eventuelt når massemediene. Også politikere har underlagt seg de strukturelle egenskapene til de mediene de benytter, som Twitter og Facebook. Når terskelen senkes og hastigheten øker, hender det at ting sies som kunne vært usagt, og stjeler offentlighetens oppmerksomhet.

Ingrid Schulerud, dronning Sonja, statsminister Jens Stoltenberg og Hans Majestet Kong Harald i Regjeringskvartalet under minne-merkingen 22. juli 2012, på ettårsdagen for terrorangrepet. (Foto: Statsministerens kontor.)

22. juli-politikk i tre akter

Umiddelbart etter angrepene 22. juli 2011 ble politikk som kamp om makt for en periode lagt til side. Valgkampen ble utsatt, og deretter åpnet med tverrpolitiske arrangementer. Den fortsatte nok så neddempet i forhold til valgkamper flest. Tragedien tvang kampen mellom posisjon og opposisjon unna som ledende distinksjon for den politiske debatten, og statsminister Stoltenberg ble den som formulerte meningen i det meningsløse med en form for moralsk trass. Regjering og Storting fant sammen i en balanse mellom moralisering og effektivitet. Fordi én hendelse ble altoverskyggende, talte Stoltenberg på hele Stortingets vegne. Statsministeren møtte krisen med det Max Weber kaller «øyemål» (*Augenmaß*): en umiddelbar politikk basert på praktisk ansvar og moral, på en distanse som muliggjør innlevelse, og berørte folk og medier av ulike politiske valører. Statsmannbegrepet ble tatt frem, selv om et team assisterte statsministeren. En annen ettervirkning var en generell økning i interessen for organisert politisk

arbeid, særlig i AUF. Dette pekte mot et «tykkere» politikkbegrep om enn bare for en periode. Politikk som «fair play» og fellesprosjekt ble tydeligere. Terroren viste i så måte en uvanlig side av politikken, mer preget av refleksjon og vekt på det man var felles om. Politikken tok del i den kollektive sorgen. Det kunne minne om slutten av valgkampen høsten 1957, kort tid etter kong Haakons død 21. september.

Denne situasjonen varte i fire måneder. Den 22. november 2011 hevdet Arbeiderpartiets parti-sekretær og AUFs leder at det var en sammenheng mellom FrPs argumentasjon i innvandringsdebatten og hendelsene 22. juli. På Stortinget dagen etter fulgte en skarp ordveksling mellom FrPs nestleder Per Sandberg og utenriksminister Jonas Gahr Støre om hvem som var offer for angrepene, og hvem som *spilte* offer. Sandbergs uttalelse ble tilspisset gjennom aviser, radio og TV ved at andre del av en kritisk setning – der det ble påpekt at også Arbeiderpartiet var offer – ble redigert bort. Men saken tok først av på Twitter.⁸⁵ Sterke reaksjoner førte til at Sandberg

ba om unnskyldning, en unnskyldning som bare delvis ble godtatt.

Borgfreden slo sprekker, og de forplantet seg fort. Temperaturendringen i offentligheten sensommeren og høsten 2011 indikerer hvor konkret offentligheten kan forme politikken og mediene, og hvor tett temperaturen der henger sammen med politiske realiteter. Det antyder at politikken forstår seg selv mer og mer i lys av offentligheten. Politikk dannes i en omverden – en utside – av medier, journalistikk og offentlige ytringer.

Hendelsene 22. juli 2011 og skandaleoppslagene om svakhetene i beredskapen den dagen kunne fått parlamentariske konsekvenser. Noen statsråder forlot sine poster, men ikke som følge av parlamentarisk mistillit. Etter at 22. juli-kommisjonens (Gjærv-kommisjonens) knusende rapport ble lagt frem i august 2012, reiste noen spørsmålet om statsminister Jens Stoltenberg burde ta ansvaret og gå av. Partiene var delt, med FrP som det mest kritiske til Stoltenberg. Kontrollkomiteens høring om rapporten i november 2012 ble omfattet av en lang og kritisk utspørring av statsministeren. Et av spørsmålene var hva politisk ansvar er – hvor langt opp det går. Dette var jo et nøkkelspørsmål i vårt styresett. I høringen erkjente han at det overordnede ansvaret lå i regjeringen og dermed hos ham. Han ønsket ikke gå av, men heller personlig sørge for at nye tiltak ble satt i verk på basis av Gjærv-rapporten.

Pressen inntok sine posisjoner. *Dagsavisen* tolket kritikken inn i et politisk spill.⁸⁶ Andre aviser og kommentatorer mente Stoltenberg burde ta ansvar og si fra seg regjeringsmakten. Det var kanskje ikke korrekt å kreve hans avgang, men han burde forstått konsekvensene selv, skrev Kristin Clemet på sin blogg da kommisjonens rapport ble lagt frem. VGs kommentator Hanne Skartveit var blant de skarpeste i kritikken av Stoltenberg: «Dersom ansvar skal bety noe, må det innebære at den øverste ansvarlige bøyer hodet og trer tilbake. ... Det er Stoltenbergs ansvar. Derfor burde han ha trukket seg da Gjærv-kommisjonen kom

med sin rapport. Derfor bør han la noen andre ta jobben med å sikre borgerne og deres sikkerhet.»⁸⁷ Opposisjonen sviktet sin rolle, mente Skartveit, da det ble klart at intet mistillitsforslag ble reist.

Også Solberg-regjeringen fikk store problemer med beredskapsarbeidet. Riksrevisjonens rapport om såkalt objektsikring påviste store svakheter i arbeidet med å sikre bygninger. Angivelige forsøk på å holde den kritiske rapporten unna offentligheten utløste kritikk.⁸⁸ VG avslørte i 2017 at regjeringen ikke hadde fulgt opp Stortingets vedtak om samlokalisering av nødsentraler.

Begrepet 22. juli ble mobilisert enda en gang som politisk og retorisk våpen i 2018, denne gangen av Arbeiderpartiet selv. Metaforen «heksejakt» ble flittig benyttet av Sylvi Listhaug selv om prosessen mot henne. Hun måtte i mars 2018 gå av som beredskaps- og innvandringsminister. Presset mot henne kom som følge av at hun 10. mars sammen med sin rådgiver hadde lagt ut et foto av maskerte soldater fra en terror-milits i Somalia med teksten: «Ap mener terroristenes rettigheter er viktigere enn nasjonens sikkerhet.» Arbeiderpartiet hadde stemt mot forslaget om at fremmedkrigere kunne fratas passet uten beslutning i en norsk domstol. Samtidig hadde filmen *Utøya 22. juli* regis-

sert av Erik Poppe premiere. (Også to andre filmer om terroren 22. juli 2011 kom det året.) Ingenting tyder på at noen kobling til 22. juli var intendert av Listhaug, siden saken handlet om å inndra passet til potensielle islamittiske terrorister. Koblingen ble først gjort som en blunder av Høyre og deretter antakelig benyttet taktisk av Arbeiderpartiet. Partileder Jonas Gard Støre mobiliserte uvanlig moralsk harme og statsminister Solberg måtte gripe inn. Listhaug slettet sitt innlegg og beklaget flere ganger fra Stortingets talerstol 15. mars. Et forslag om at statsråden «sterkt kritikkverdig» hadde fremsatt «uriktige og krenkende påstander knyttet til bekjempelse av terror i Norge» fikk flertall. Høyrepopulistisk retorikk i tekst og foto og med 22. juli som uintentert relieff tvang Listhaug

Hendelsene 22. juli og skandaleoppslagene om beredskapen kunne fått parlamentariske konsekvenser

til å gå av, uten at saken svekket henne politisk. På FrPs landsmøte i mars 2019 ble hun første nestleder og gikk igjen inn i regjeringen. Hun ble omtalt som partileder Siv Jensens mulige etterfølger.

Rettigheter som program

Journalistikken ble som jeg har vært inne på, «sekularisert» fra 1980-årene; i voksende grad ble det illegitimt eller meningsløst å begrunne oppslag og vinklinger med ideologiske eller partiløje henvisninger. Journalistikken egne normer og markedskrav kom desto sterkere i forgrunnen, og den offentlige mening ble derfor forsterket som uavhengig kraft. Den nye ikke-ideologiske ideologien som passet den nye strukturelle situasjonen, handlet om åpenhet og offentlig innsyn som premisser for demokrati. Ikke minst handlet den om en sterkere rettsgaranti for ytringsfriheten. Oppløsningen av partipressen var altså én side av etableringen av en autonom journalistikk. Løsrivelsen var en konsekvens av journalistikkens indre utvikling – en effekt av en internasjonal strukturendring av journalistikken som norm og form. Journalistikken mer reflekterte forhold til seg selv fremkalte profesjonalisering og klarere etiske normer – og uavhengighet fra partiene. En stadig mer velutviklet og velbegrunnet faglig og etisk selvforståelse tok form. Sterkt kildevern, redaktørens etiske plattform og distansen til det juridiske apparatet, sammen med plakater og PFUs etiske foranstaltninger, tok av for ytre trykk og bidro til journalistikkens autonomi. I spaltene og på sendeskjemaet ble autonomien styrket gjennom kommentarer og intervjuer med egne medarbeidere som uavhengige observatører fra orkesterplass, men ikke lenger fra scenen.

Fra 1990-årene steg «menneskerettigheter» enda tydeligere frem som en mening og et formål for den profesjonen som levde av å bruke ytringsfriheten. Internasjonale menneskerettigheter dannet et uangripelig ståsted som statens og politikken utvikling kunne måles mot. Gudleiv Forr peker på at mediene

fant en ny begrunnelse for sine vinklinger ut i 1980-årene: «Etter hvert begynte journalister å betrakte kampen for menneskerettighetene som et etisk påbud uten hensyn til andre politiske konsekvenser kampen kunne få. Menneskerettighetene og demokratiet ble en overrideologi eller en identitetsmarkør for pressefolk over hele den frie verden. Slik ble rettighetene i liten grad problematisert i mediene.»⁸⁹ Rettighetene kunne legges under kritisk journalistikk om behandling av minoriteter og enkeltindivider. Journalistikken befant seg i rettslig medvind. Bestemmelser om menneskerettigheter kom inn i 1994 og 1999. Den siste ga Den europeiske menneskerettskonvensjonen og FN-erklæringen om menneskerettigheter forrang over annen norsk lov. Ytringsfrihetskommisjonens arbeid er selvsagt viktig her, og førte til en grunnlovsendring i 2004 etter at Stortinget hadde gjort sine endringer. Flere rettigheter om barns og kvinners rettigheter kom inn senere. Som utslag av en internasjonal rettighetsbølge ble flere større endringer knyttet til rettigheter vedtatt i Grunnloven i forbindelse med jubileet i 2014.

Menneskerettighetene kunne legges under kritisk journalistikk om behandling av minoriteter og enkeltindivider

Strukturelle koblinger

Strukturelle koblinger er et begrep i sosiologien som betegner komplekse treffpunkter mellom sosiale systemer eller sektorer, slik som medier og politikk. De

gjør det mulig for sosiale systemer å interagere med hverandre selv om det er tale om forskjellige typer normer og kommunikasjon.⁹⁰ Nettopp i koblingene der politikk og medier møtes, ligger noe av nøkkelen til å forstå politisk kommunikasjon.

En viktig strukturell kobling mellom offentlig mening og politikk er *PR-selskapene*, som mobiliserer politisk makt og innflytelse mot politikk og publikum på vegne av en kunde. Denne sektoren har vært i sterk vekst så vel i Norge som internasjonalt fra 1990-årene. Ifølge Allerns undersøkelse fantes det 39 slike i Norge i 1995, og bare fire av dem hadde ti eller flere ansatte. I 2013 hadde bransjen konsolidert seg i 31 byråer med i alt 449 ansatte.⁹¹ Oppdraget er å rette bestemte saker og bestemte vinklinger mot politikere

Tankesmiene er en ny gruppe påvirkere som har gjort seg gjeldende fra tusenårsskiftet. Civita, Agenda og Manifest er de mest toneangivende av disse. Fra venstre: Kristin Clemet, leder av Civita (foto: CF-Wesenberg / kolonihaven.no), i midten Trygve Svensson, leder av Agenda (foto: Kaja Bruskeland/Elen Sonja Klouman) og til høyre Magnus Marsdal, leder av Manifest (foto: Eivind-Vodler-Rutle.)

eller allmenheten på vegne av en oppdragsgiver for å oppnå bestemte resultater. Noe av bakgrunnen for veksten er den såkalte nypluralismen som avløste den korporative pluralismen fra 1980-årene.⁹² Lobbyisme og direkte kontakt med politikken ble en viktigere kanal for innflytelse.⁹³ Debatten har samlet seg om tendensen til å engasjere først journalister, så – fra midten av 1990-årene – tidligere politikere i slike rådgivningsbyråer. Våren 2014 arbeidet så mange som 90 norske tidligere politikere i slike byråer. Fire tidligere statsråder og elleve tidligere statssekretærer fra Jens Stoltenbergs to siste regjeringer jobbet i slike byråer. Ettersom forretningsideen er å koble politikk og ulike offentlige og private aktører, er ansettelsen av både journalister og politikere naturlig og del av en internasjonal tendens. Men arbeidet skal foregå *utenfor* offentlighetens lys. At også offentlig sektor benytter PR og lobby-byråer, er muligens et norsk særtrekk, og man kunne tenkt seg at slik bruk av skattepenger ville skapt mer debatt enn det har gjort.

En beslektet, men åpen form for strukturell kobling mellom politikk og andre sektorer i samfunnet er *tankesmiene* som skal påvirke folk i mediene, organisasjonsfolk, politikere og forskere. Også dette er en type aktør i offentligheten som har kommet for alvor etter tusenårsskiftet. I 2014 var tolv tankesmier i gang i Norge.⁹⁴ De sysselsetter få personer, men kan fremkalle bølger i offentligheten. De mest synlige i Norge er Civita (etablert i 2003), Manifest (2007) og

Agenda (2013). Fra 2006 til 2013 økte antallet medieoppslag om tankesmiene drastisk i de store avisene. Stort sett er vinklingen positiv.⁹⁵ Og i likhet med PR-byråene er nettverk et nøkkelord. Tankesmiene er ikke-kommersielle, forskningspregede og orientert mot innflytelse.⁹⁶ I så måte har de trekk fra lobby- og PR-byråer, forskningsinstitutter og ideelle og frivillige organisasjoner som de låner form og kredibilitet fra i sin politiske kommunikasjon. I tillegg er de basis for utspill i massemediene og andre plattformer. Også disse tar imot oppdrag, men en langt større del av inntektene kommer fra bidrag fra partier, selskaper eller enkeltpersoner. I likhet med PR-byråene produserer de en hybrid form for informasjon som består av fakta og politisk vinkling, og formålet er å styrke stillingen til politiske perspektiver, og derigjennom bestemte grupper og interesser, i politikken og offentligheten.

EØS

Jeg har nevnt at offentligheten sorterer og sorterer bort. Saker av potensiell viktighet kan få stor, men tidvis også påfallende marginal plass på samfunnets dagsorden. Det skyldes ikke nødvendigvis hemmelighold, slik tilfellet var for noen tiår tilbake. Snarere har det med mediene og medienes kilder å gjøre: deres virkemåte og tendens til å forfølge egne mål på enkleste måte, det vil si ved å omgå hindringer, slik som en tidkrevende og potensielt «splittende» debatt. En massiv konsensus mellom de største parti-

ene knyttet til Norges forhold til EØS og NATO bidrar også til at debatten uteblir. Jeg vil stoppe opp ved to viktige forhold som ikke har fått den kritiske oppmerksomheten man kunne forvente: Norges forhold til EØS/EU og Norges deltakelse i militære aksjoner.

EØS-avtalene med EU som trådte i kraft fra 1994 (og Schengen-avtalen fra 2001) har fungert godt etter sine innenrikspolitiske hensikter: som et kompromiss med rimelig stor støtte i befolkningen. Skiftende regjeringer, også med SV og Senterpartiet, som er imot EØS og Schengen-avtalene, har ikke bare administrert avtalen, men også kraftig utvidet virkeområdet for den. Den sikrer altså en politisk konsensus og stabilitet i politikken hjemme. I motsetning til medlemskaps-spørsmålet splitter den ikke partier. I EØS- og EU-debatten har Europabevegelsen og Nei til EU markert sine synspunkter og dermed bare styrket EØS som et balansepunkt i midten. Debatten har vært moderat sett i forhold til hvor viktig avtalen er for Norge, og enda mer i forhold til spørsmålet om medlemskap i EU. På samme måte som med NATO-medlemskapet er avtalen oppfattet som helt nødvendig, særlig når det gjelder adgang til EU-markedet, og derfor er en debatt om fordeler og ulemper egentlig bortkastet. Derfor har befolkningen heller ikke behov å sette seg inn i avtalen. Europa-utredningen fra 2012 undersøkte folks oppfatning om sitt eget kunnskapsnivå, og fant at det var lavt.⁹⁷ Dekningen av EØS-avtalen har falt i mediene, samtidig som avtalens omfang og innflytelse på norske forhold har vokst betraktelig.

Det har altså vært et påfallende gap mellom debattnivå og avtalens innvirkning på alle sider av det norske samfunnet. Som Europautredningen påpekte ville en ny «Europa-debatt» ødelegge styringsmulighetene for regjeringskoalisjoner.⁹⁸ Utvalget konkluderte at «kompromisset har bidratt til å legge lokk på politisk Europa-debatt og til å dekke over den omfattende løpende tilpasningen til EU».⁹⁹ Dessuten er virkningene av alternativene (EU-medlemskap eller handelsavtale) ikke avklart.

Det har vært et påfallende gap mellom debattnivå og EØS-avtalens innvirkning på alle sider av det norske samfunnet

Etter Europautredningens arbeid har imidlertid debatten tiltatt. Fra rundt 2017 har deler av fagbevegelsen tatt til orde for en reell EØS-debatt og en eventuell annen tilknytningsform til EU. Flere rettsakter har vært omstridt og erfares som urimelige i norsk sammenheng. Videre oppleves Stortingets veto-mulighet som lite reell. Rettsakter som fremstår som teknokratiske, oppleves som press i retning av liberalisering av arbeidsmarkeder. EU har også stilt seg kritisk til Norges konsesjonspolitikk for vannkraft og spørsmålet om hjemfall. Konsesjonsregimet ble senest stridstema i 2004–2008 da ESA/EØS begynte sin etterforskning av hjemfallsretten. I 2019 har ESA fortsatt granskningen av det norske konsesjonssystemet for vannkraft i lys av EUs tjenestedirektiv. Norge er ført inn i en defensiv begrunnelsesdiskurs overfor EU som balanserer tradisjonelle norske ønsker om nasjonal og offentlig kontroll med EUs prinsipper, samtidig som en vidtgående debatt i Norge ikke er ønskelig fra de store partienes side.

Avståelse av suverenitet er delvis knyttet til Grunnloven § 115 (tidl. § 93), som kom på Stortingets bord i slutten av 1950-årene, ble vedtatt under

EEC-striden i 1961–62, ble benyttet i Norges innmelding i EØS i 1992, og senere i forbindelse med Norges tilknytning til EUs finanstilsynssystem i 2016. De siste årene er en viss debatt oppstått knyttet til paragrafen om suverenitets-

avståelse, fordi mye tyder på at den blir omgått i håp om at Norges opptak av EØS/EU-lovgivningen skal gå mest mulig knirkefritt. Slik var det for eksempel i forbindelse med tilslutningen til EUs energiregulatorbyrå (ACER) i 2018. Dersom dette er en taktikk, kan den imidlertid slå tilbake og utløse nye runder om Norges/Eftas relasjon til EØS/EU med Grunnloven som våpen. Mye tyder på at EØS-debatten kan tilta som følge av EU-byråenes stigende makt, en makt som Efta i praksis underlegges. I så fall gjenoppvekkes en løpende stridslinje i norsk politikk og offentlighet som oppsto etter Romtraktaten i 1957.

I EØS-sammenheng foreligger det en taktisk strid

På EFTAs egne sider finner vi dette bildet av handelsminister Bjørn Tore Godal som signerer EFTA-avtalen på vegne av Norge i Porto (Portugal) 2. mai 1992. (Foto: EFTA.)

om det skal debatteres. Argumentet om avtalens objektive nødvendighet har hatt et overlegent hegemoni fordi nesten alle partier og ledelsen i organisasjonene i arbeidslivet ser seg tjent med det. Hvorvidt deler av fagbevegelsen makter å slå dette hegemoniet overende, gjenstår å se. Men selv uten EØS-debatt kunne man ventet en debatt om hva suverenitet faktisk betyr, da Norge feiret grunnlovsjubileet i 2014. Mye grundig og god forskning av historisk og rettslig karakter ble presentert i forbindelse med grunnlovsjubileet, særlig knyttet til 1814 og 1800-tallet. Norges konstitusjonelle plass i verden ble behørig markert. Mer usikkert er det om utviklingen av Norges suverenitet ble tilstrekkelig belyst, og da særlig hvordan *debatten* om suverenitet har forløpt i Norge.

«De nye krigene»

Når det gjelder de to større krigsoperasjonene som Norge har tatt del i siden 2001, berører jeg her ikke journalistikken, bare spørsmålet om debatt og parlamentarisk opposisjon.¹⁰⁰ Den sikkerhetspolitiske opposisjonen på Stortinget, som hadde holdt ut nokså repressive tilstander alle tiårene etter krigen, ble kooptert og nærmest utslettet fra tusenårsskiftet. En antakelse er at fordi opposisjonen mot krigene «forsvant» fra Stortinget, kom krigens realiteter i bakgrunnen i den offentlige debatten. En kritisk offentlighet trenger et brohode inn i stortingssalen for å kunne tenne debatten.

Norge har tatt del i krigen i Afghanistan siden 2001. Etter femten års militær innsats i Afghanistan satte regjeringen ned et utvalg ledet av tidligere utenriks-

Norske styrker i Kabul. (Foto: Torbjørn Kjosvold / Forsvarets mediesenter.)

minister og forsvarsminister Bjørn Tore Godal, som særlig vurderte Norges rolle og bidrag. Rapporten kom i 2016 med den megetsigende tittelen «En god alliert».¹⁰¹ Konklusjonen var ikke oppløftende: Over 90 000 afghanere var drept som følge av krigshandlinger og terror; 3500 drepte internasjonale soldater; 12 norske liv tapt. Taliban sto sterkere i 2016 enn noen gang. Samtidig brukte Norge omtrent 20 milliarder kroner i Afghanistan i perioden 2001–2014, hvorav 11,5 milliarder gikk til militære formål og 8,4 milliarder til sivile formål. Hovedformålet for Norge var ikke å løse et problem i Afghanistan, men å være en god alliert for USA og andre NATO-land. De *sekundære* målene var å hindre at landet ble base for internasjonal terror, og å bidra til å bygge en stabil demokratisk stat. Utvalget så særlig på hva som var oppnådd, og Norges rolle, og kom med knusende kritikk. Men vel så viktig er det å spørre hvordan en slik krigsinnsats kunne fortsette

med det formålet den hadde, uten store protester. Deltakelsen møtte relativt liten motstand i den norske opinionen, og enda mindre i opposisjonen på Stortinget. SV var kritisk til krigsdeltakelsen, men kritikken forsvant etter at SV gikk inn i regjeringen i 2005. Dette var en side av et mer omfattende problem – at Norge nok en gang mistet sin vesle utenriks- og sikkerhetspolitiske opposisjon på Stortinget. SV skilte mellom en nasjonsbyggende og akseptabel krig i nord, og en etter hvert aggressiv krig i sør. Dette skulle iallfall delvis stagge den interne krigsprotesten i SV, men påvirket også regjeringens informasjon om krigen. «Krigen» ble ført i sør, og sjokket ble desto større da norske styrker tok del i farligere oppdrag. I lys av de betydelige menneskelige og finansielle kostnadene som engasjementet i Afghanistan innebar, skriver Afghanistan-utredningen, «er det tankevekkende at folkevalgte, media og opinionen i relativt liten grad

stilte grunnleggende spørsmål om innretningen av innsatsen.»¹⁰² Tap av menneskeliv (fire norske liv på én dag i 2010) påvirket ikke innstillingen i særlig grad. Holdningen til krigen var delt gjennom hele perioden, der motstanden har ligget på mellom 32 og 48 prosent på meningsmålinger i perioden 2007–2011.

Noe av bakgrunnen er at den sivile innsatsen økte etter at SV kom i regjering i 2005, for å gjøre innsatsen mer spiselig for både SV og opinionen, selv om oppfølgingen og kontrollen ikke var god nok: «... politiske ambisjoner om å bidra med et betydelig bistandsvolum var viktigere enn bistandsfaglig vurdering av konsekvensene.» En annen faktor var utenriks- og forsvarsdepartementets mediestrategier og selve mediedekningen, som delvis kan forklares av den spesielle kildesituasjonen.¹⁰³ Det spiller inn at man ikke formidlet at krigen ikke virket, og at man ikke formidlet at den viktigste grunnen til at Norge var til stede i Afghanistan, var av hensyn til våre allierte USA og NATO. Holdningen på Stortinget syntes å være – som under Libya-krigen – at en krig som USA og/eller NATO finner berettiget, er berettiget. Rapportene og ikke mist bildene fra kampe-
pene var fraværende, og etter hvert som åpenheten ble større, ble den benyttet til å vise den norske soldatens menneskelige sider. Reportasjer og bøker kom fra 2010 og viste den norske soldatens opplevelser, men uten at de nødvendigvis kritiserte selve krigsdeltakelsen. Krigsdeltakelsen gikk også parallelt med bistandsinnsatsen fra Norges side, og intensjonen var å holde krig og utvikling adskilt. Dette lyktes dårlig, og den «norske modellen» ble kritisert fra 2010.¹⁰⁴

I mars 2011 besluttet den rødgrønne regjeringen å sende kampfly til NATOs bombing av Libya. Beslutningen kom to dager etter at FN hadde åpnet for å bruke maktmidler. Samme dag skulle Stoltenberg møte andre NATO-ledere i Paris. Ingen formelle møter ble holdt i Regjeringen eller i Stortinget. Heller ikke den utvidede utenrikskomiteen ble konsultert. I stedet fikk utenriksministeren tilsagn om å sende flyene over telefon fra de parlamentariske lederne.¹⁰⁵ Denne

tilsynelatende lettvinde måten å avgjøre et så viktig spørsmål på ble kraftig kritisert. SVs leder Kristin Halvorsen og andre har i ettertid påpekt at det var uansvarlig å fatte en så viktig beslutning over mobiltelefon og på så kort tid.¹⁰⁶ Det er imidlertid ikke sikkert at konklusjonen hadde blitt en annen om beslutningen var tatt i et eller flere møter og over tid, dersom bakgrunnen var den samme. Mer interessant her er betingelsene for den situasjonsforståelsen som hadde bygd seg opp over tid og som lå til grunn for beslutningen.

For regjeringspartiene SV og Senterpartiet var Sikkerhetsrådets resolusjon 26. februar 2011, som fordømte libyske myndigheters systematiske angrep på sivilbefolkningen, viktig.¹⁰⁷ Den internasjonale mediedekningen var omfattende selv om få journalister var til stede på bakken. Det var vanskelig for norske myndigheter å få verifisert rapportene i mediene. Libyautvalget påpeker at kontakten med og kjennskapen til libyske forhold var sterkt begrenset i Norge.¹⁰⁸ Få eksperter på libyske forhold fantes i Norge og internasjonalt, og man måtte i stor grad forholde seg til fransk og italiensk kompetanse. «Det er utvalgets vurdering at norske myndigheter hadde begrenset tilgang til informasjon og liten direkte erfaring med landet Libya. Det forelå derfor få forutsetninger for å eta-

*Utviklingen har gått fra
parlamentarisk styrt offentlighet
til offentlig parlamentarisme*

blere en annen situasjonsforståelse enn den som var framherskende i februar og mars 2011.»¹⁰⁹ Utvalget skriver videre at «...medienes ensidige rapportering fra opprøret og utvekslingen av synspunkter med allierte land og innen rammen av NATO var viktige faktorer for formingen av den norske situasjonsforståelsen.» Gadaffi-regimets brutale framferd (hvor brutal var høyst uklart) overfor egen befolkning ble møtt med bred internasjonal fordømmelse, men lite analyse av hva en aksjon kunne føre til. Bruk av begreper som folkemord og sammenligning med i katastrofene i Rwanda og Srebrenica bidro til et sterkt moralsk behov for å handle. Statsminister Stoltenberg og utenriksminister Gahr Støre uttalte at man

sto overfor dårlige alternativer, men at det dårligste var ikke å gjøre noe.¹¹⁰ I Norge ble temaet ikke *om* man skulle delta i en aksjon, men *hvordan*.¹¹¹ Libyske opposisjonsgrupper i eksil og enkelte menneskerettsaktivister kan, mener Petersen-utvalget, ha bidratt til å hausse opp trusselbildet. Norske myndigheter fant det ikke nødvendig å etterprøve situasjonsforståelsene til Sikkerhetsrådet, NATO og mediene, som gikk i samme retning.¹¹²

Muligens er mediene blitt mindre kritiske til utenrikspolitikken de siste tjue årene.¹¹³ Godal-utvalget peker på mangelen på offentlig debatt og mangelen på kritisk oppfølging fra mediene side om formålet med Norges krigsinnsats.¹¹⁴ Dette inntrykket styrkes av de undersøkelsene som er gjort av mediedekningen.¹¹⁵ I ettertid ser det imidlertid ut til at debatten blusser opp, om ikke i Stortinget. Libya-deltakelsen er blitt mye kritisert, og det samme er Petersen-utvalgets rapport.¹¹⁶ Den langt mer kritiske engelske evalueringsrapporten påpeker blant annet at kunnskap om forholdene på bakken i Libya eksisterte, men ble holdt unna, mens den norske rapporten bare påpeker mangelen på ekspertise.¹¹⁷ Også i Libya-aksjonen var det overordnede målet for Norge å være en god alliert, siden det er en grunnpilar i Norges forsvar.¹¹⁸ En del tyder imidlertid på at debatten også påvirkes av Norges naboforhold, og at tydeligere fronter i debatten kan oppstå dersom Norges forhold til Russland forverres som følge av NATOs politikk og strategier.

Avslutning

Gjennom to hundre år har Norge fått et parlamentarisk system som inkluderer en omkringliggende politisk offentlighet. Politikken omverden har forskjøvet seg fra «assosiasjoner» og «samfund» til partipresse og videre til uavhengig journalistikk og befolkningens egne medieteknologier. Og selvsagt mange andre former for politisk mobilisering. Utviklingen har gått fra parlamentarisk styrt offentlighet til offentlig parlamentarisme. Mediernes innflytelse er lettest å se under valgkamper, og derfor er svært mange undersøkelser av politisk kommunikasjon konsentrert om dem. Og derfor har jeg latt dem ligge til fordel for konkrete saker mellom valgene. Men mangt i de siste to tiårene

er ikke undersøkt systematisk, og jeg har mest kunnet komme med eksempler på dynamikken; hvordan offentlig mening fungerer som en aktiv resonans og peilepinne for politisk strid. Jeg har ikke kommet inn på finansstriden, heller ikke på karikaturstriden. Finanskrisen var en krise som spredte seg via børs- og aksjenettverk til Europa og Norge, men parallelt også som nyhetsstrøm. Begge deler må vi anta var kontekst for politisk handling. Karikaturstriden var et rent mediefenomen, men uten parlamentariske konsekvenser i Norge. De politiske følgene knyttet til ytringsfrihetens kår ble imidlertid debattert intenst. Offentligheten i Norge debatterer seg selv stadig mer, fra stadig nye kanter og med stadig nye uttrykksmidler. Hva denne selvanalysen fører til, om noen, må her stå åpent.

Noter

- 1 I det følgende avsnittet gjenbrukes noen vendinger fra boken Offentlig parlamentarisme. Jeg benytter for øvrig mest betegnelsen «offentlig mening», men også «offentlighet» for variasjonens skyld. Poenget er mest å distansere min forståelse fra Habermas' fremstilling (Habermas 1996)
- 2 Rasmussen 2016; 2017b. Se også Mouffe 2015
- 3 Luhmann 1990, 2002, 2010
- 4 Ibid.: 64
- 5 Ibid.: 178
- 6 Luhmann 2002: 306
- 7 Ibid.: 311
- 8 Sejersted 2002: 342
- 9 Ibid.: 387
- 10 Hagen 2007, Solheim 1999
- 11 Østerud mfl. 2003, Grønlie i Narud m.fl. (red.) 2014: 133
- 12 Rasmussen 2015: 335
- 13 Tjernshaugen 2007: 53
- 14 Ibid.: 56
- 15 Ihlen 2004: 293
- 16 Dagbladet 16. april 1997
- 17 Aftenposten 24. april 1997
- 18 Tjernshaugen 2007: 79
- 19 Rasmussen 2015
- 20 Se VG blant annet 2. og 3. mars 2000
- 21 Bondevik 2006: 475
- 22 Tjernshaugen 2007: 114
- 23 Ibid.: 116
- 24 Ibid.: 167
- 25 Se Halvorsen 2004: 189–195
- 26 Tjernshaugen 2007: 183

- 27 Halvorsen 2004: 190. En sannsynlig opprinnelse for metaforen kan være The Apollo Alliance i USA, som foran valgkampen i 2004 var et tverrsektorielt samarbeid på Demokratenes side for å skape blest om avansert miljøvennlig energi. Se Tjernshaugen 2007: 194.
- 28 Se Stortingets høring om Mongstad-prosjektet 29. mars 2007.
- 29 Bjerke i Allern og Pollack 2009: 177
- 30 Også Valla-Yssen-saken vinteren 2007 var i utgangspunktet en personalsak i LO som med VGs aktive bidrag ble til en skandale, og som endte med at LO-lederen måtte gå av. Den fikk ikke andre direkte politiske konsekvenser, selv om den ganske sikkert involverte flere på toppplanet i Arbeiderpartiet. (Se analyse av saken av Allern i Allern og Pollack 2009.)
- 31 Ivar Andenæs i Bjerke 2009: 185
- 32 Se Enli 2009: 121, og Hornnes 2009: 162
- 33 Haugen 2009
- 34 Bjerke 2009: 183
- 35 Andenæs 2008: 56
- 36 Ibid.: 51
- 37 Allern og Pollack 2009: 199
- 38 Også en stortingspresident måtte gå av da han mistet KrFs støtte. Olemic Thommessen hadde mistet kontrollen over Stortingets utbyggingsprosjekt. En av hans kritikere var medlem av kontrollkomiteen, Mazyar Keshvari, som senere selv ble tatt i juks av Aftenposten med reiseregninger for reiser han aldri hadde foretatt.
- 39 Bondevik 2006, Stoltenberg 2016
- 40 Hareide 2018, Listhaug 2018, Sandberg 2018
- 41 Moen 2018
- 42 «Mener #Metoo-kampanjen har sporet av.» NRK 6. januar 2018
- 43 BA 4. januar 2018
- 44 Sletteland og Orgeret 2019: 209
- 45 Allern 2010, Rogstad 2015: 106
- 46 Se Dagbladet 6. august og DN 13. august 2009
- 47 Eide 2014: 518. Se også Fonn og Lindholm 2015
- 48 Lysbakken og Isaksen 2008
- 49 Nedrestøl 2010
- 50 Enlid 2009, Hornnes 2009
- 51 Allern 2015: 205
- 52 I Norge gjorde Demokratene et meget godt valg i Kristiansand under kommunevalget i 2019, som for en stor del skyldtes effektiv bruk av Facebook.
- 53 Roksvold 1997: 16
- 54 Gripsrud 2017: 595
- 55 Røysted 2019: 40
- 56 Østerud 2003
- 57 Grønlie i Narud m.fl. (red.) 2014: 161
- 58 Skyvulstad 2018
- 59 Ibid.: 57
- 60 Grønlie 2014: 142
- 61 Ibid.: 143
- 62 Forr 2014: 563
- 63 Nordby 2014: 533
- 64 Stortingets forretningsorden: Reglement for åpne kontrollhøringer (vedtatt av Stortinget 11. juni 2001)
- 65 Ifølge Anders Anundsen, etter Eide 2014: 524
- 66 Eide 2014: 524
- 67 Dagsavisen 20. mars 2018
- 68 Grønlie mfl. 2014: 178; 2017: 182
- 69 Brathaug 2017
- 70 Brathaug 2017: 84
- 71 Stortingets kontroll ble styrket av at Riksrevisjonen slo seg frem som en sterkere maktfaktor i norsk offentlighet og politikk under ledelse av den tidligere politiske tungvekten Jørgen Kosmo og deretter Per Christian Foss, som begge har visst å skaffe seg overskrifter. Riksrevisjonen har vært en stadig sterkere leverandør av stoff om forvaltningen til mediene med kritiske opplysninger som har grenset opp til skandaler. Fra starten var det en forutsetning at den nye kontroll- og konstitusjonskomiteen skulle samarbeide nært med Riksrevisjonen, men Revisjonen har operert utadrettet på mange fronter. Undersøkelsene til Riksrevisjonen har blitt bredere og tatt for seg økonomistyring i bred forstand. I 2008 gikk Riksrevisjonen eksempelvis langt i sin kritikk av gjennomføringen av NAV-reformen. (Innst. 143 S (2009–2010) Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Riksrevisjonens rapport om revisjonen av Arbeids- og velferdsetaten for budsjettåret 2008)
- 72 Bjerke 2001: 10
- 73 Bjerke 2001: 9, Simensen 1999
- 74 Bastiansen 2015: 169
- 75 Se Jenssen og Aalberg 2007: 252
- 76 Thorbjørnsrud 2015: 147
- 77 Rasmussen 2015
- 78 Karlsen 2015: 99–100
- 79 Ibid.: 101
- 80 Krogstad 2007
- 81 Hernes 1977: 1984
- 82 Karlsen 2015: 97, Johannessen 2013
- 83 Fjærli 2017: 1
- 84 Ibid.: 73
- 85 Rogstad 2016: 117
- 86 Dagsavisen 27. november 2012
- 87 VG 26. november 2012
- 88 Dagbladet 29. mai 2017
- 89 Forr 2009: 184
- 90 Luhmann 1990
- 91 Allern 2015: 122
- 92 Rommetvedt 2002
- 93 Allern 2015: 121
- 94 Bjerke 2014: 136
- 95 Ibid.: 142
- 96 Ibid.: 132
- 97 NOU 2012:2, s. 270
- 98 Ibid. s. 273

- 99 NOU 2012:2, s. 294
 100 Se Rune Ottosens artikkel om temaet i dette nummeret..
 101 NOU 2016:8
 102 Ibid.: 174
 103 Se Eide og Ottosen 2013 om Afghanistan-dekningen i Norge.
 104 NOU 2016:8, 177
 105 Sejersted 2014, 240
 106 Libya-utvalget 2018: 71
 107 Ibid.: 66
 108 Ibid.: 65
 109 Ibid.: 66
 110 Ibid.: 72
 111 Ibid.: 70
 112 Ibid.: 68
 113 Ottosen 2018
 114 NOU 2016: 176
 115 Ottosen 2019
 116 Se blant annet Tvedt 2015a, 2015b, Ottosen (mfl.) 2019
 117 Østerud i Ottosen mfl. 2019
 118 Heier 2019

Litteratur

- Allern, E.H., Saglie, J. og Østerud, Ø. (red.) (2019). *Makt og opposisjon. De demokratiske partiene som demokratisk paradoks*. Oslo: Universitetsforlaget
- Allern, S. (2001). *Flokkdyr på løvebakken. Søkelys på Stortingets presselosje og politikken medierammer*. Oslo: Pax Forlag
- Allern, S. og Pollack, E. (red.) (2009). *Skandalenes markeds plass*. Bergen: Fagbokforlaget
- Andenæs, I. (2008). *Når pressen tar strupetak. Pressedekningen av to statsrådsavganger*. Fredrikstad: Institutt for journalistikk
- Bastiansen, H.G. (2015). «Partipressen – en introduksjon». Ihlen, Ø., Skogerbø, E. og Allern, S. (red.). *Makt, medier og politikk. Norsk politisk kommunikasjon*. Oslo: Universitetsforlaget
- Bjerke, P. (2015). «Tankesmier på norsk». Ihlen, Ø., Skogerbø, E. og Allern, S. (red.). *Makt, medier og politikk. Norsk politisk kommunikasjon*. Oslo: Universitetsforlaget
- Bjerke, P. (2001). *Fortsatt partipresse? Norske avisers holdning til regjeringsskiftet i mars 2000*. Forskningsrapport nr. 46, Høgskulen i Volda / Møreforskning
- Bjerke, P. (2009). «Skandaler og presse moral». Allern, S. og Pollack, E. (red.). *Skandalenes markeds plass*. Bergen: Fagbokforlaget
- Bondevik, K.M. (2006). *Et liv i spenning*. Oslo: Aschehoug
- Brathaug, O.M. (2017). «Tolkningsrammer i endring. Hva skjer med politikernes budskap når det politiske landskapet endres?» Masteroppgave. Institutt for medier og kommunikasjon, UiO
- Eide, E. og Ottosen, R. (2013). *Den lengste krigen – Mediedekningen av krigen i Afghanistan*. Oslo: Abstrakt
- Eide, M. (2014) «Pressen, presset og parlamentet». Narud, H.M., Heidar, K. og Grønlie, T. (red.). *Stortingets historie 1964–2014*. Bergen: Fagbokforlaget
- Enli, G.S. (2009). «Statsråd, du lyver». Allern, S. og Pollack, E. (red.). *Skandalenes markeds plass*. Bergen: Fagbokforlaget
- Fjærli, E. (2017). «I grenseland mellom fanklubb og politisk debatt. Politisk engasjement på Sylvi Listhaug og Jonas Gahr Støres Facebook-sider». Masteroppgave. Institutt for medier og kommunikasjon, UiO
- Fonn, B.K. og Lindholm, M. (2015). «Ut av det blå? Omformingen av Erna Solberg til landets statsminister.» I Hornmoen, H.; Roksvold, T. og Alnæs, J. (red.) *Individet i journalistikken*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk
- Forr, G. (2009). *Strid og fred. Fredsforskning i 50 år. PRIO 1959–2009*. Oslo: Pax
- Forr, G. (2014). «Stortinget som møteplass». Narud, H.M., Heidar, K. og Grønlie, T. (red.). *Stortingets historie 1964–2014*. Bergen: Fagbokforlaget
- Grønlie, T. (2017) «Politikkens retrett og statens fragmentering – eller politisering og integrasjon? Et gjensyn med Makt- og demokratiutredningen 1998–2003». *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift* 33 (2)
- Habermas, J. (1996). *Between facts and norms*. Cambridge, Mass: The MIT Press
- Hagen, C.I. (2008). *Ærlig talt. Memoarer 1944–2007*. Oslo: Cappelen Damm
- Halvorsen, K. (2004). *Rett fra hjertet*. Oslo: Gyldendal

- Hareide, K.A. (2018). *Det som betyr noe. Et KrF for vår tid*. Oslo: Aschehoug
- Heier, T. (2019) *Et farligere Norge?* Bergen: Fagbokforlaget
- Hernes, G. (1977). «Det media-vridde samfunn». *Samtiden* nr. 1, s.1–14.
- Hernes, G. (1984). «Media, struktur, vridning og drama». *Nytt Norsk Tidsskrift* 1 (1), s. 38–58.
- Hornnes, E.S. (2009). «Når kvinner må si 'unnskyld'». Allern, S. og Pollack, E. (red.) (2009). *Skandalenes markeds plass*. Bergen: Fagbokforlaget
- Ihlen Ø. (2004). «Rhetoric and resources in public relations strategies: A rhetorical and sociological analysis of two conflicts over energy and the environment». Doktoravhandling, Universitetet i Oslo
- Ihlen, Ø., E. Skogerbø og Allern, S. (red.) (2015). *Makt, medier og politikk. Norsk politisk kommunikasjon*. Oslo: Universitetsforlaget
- Jenssen, A.T. og Aalberg, T. (red.) (2007). *Den medialiserte politikken*. Oslo: Universitetsforlaget
- Karlsen, R. (2015). «Politiske partier og politisk kommunikasjon». Ihlen, Ø. (mfl.) (red.). *Makt medier og politikk. Norsk politisk kommunikasjon*. Oslo: Universitetsforlaget
- Krogstad, A. (2007). «En bok, en blogg og en blondine. Personlig politisk lederskap i nye medier.» *Sosiologisk Tidsskrift* 15 (3) s. 195–225.
- Libya-utvalget (2018). «Evaluerings av Norsk deltakelse i Libya-operasjonene i 2011. Rapport fra Libya-utvalget.» Forsvarsdepartementet, Utenriksdepartementet
- Listhaug, S. (2018). *Der andre tier*. Bergen: Oslo Kagge
- Luhmann, N. (1990). *Political Theory in the Welfare State*. Berlin: de Gruyter
- Luhmann, N. (2002). *Die Politik der Gesellschaft*. Frankfurt: Suhrkamp
- Luhmann, N. (2010) *Politische Soziologie*. Frankfurt: Suhrkamp
- Lysbakken, A. og Isaksen, T.R. (2008). «Kommentariatets diktatur». *Samtiden* nr. 1
- Moen, T.H. (2018). «Pressens rolle i #metoo-dekningen. En argumentasjonsanalyse av debatten om pressens rolle i metoo-saken om Trine Skei Grande og Trond Giske.» Masteroppgave. Institutt for medier og kommunikasjon, UiO
- Mouffe, C. (2015) *Om det politiske*. Oslo: Cappelen Damm
- Narud, H.M., Heidar, K. og Grønlie, T. (red.) (2014). *Stortingets historie 1964–2014*. Bergen: Fagbokforlaget
- Nedrestøl, T.T. (2010). «Kommentariatet. En studie av kommentarjournalistikken under regjeringsforhandlingene 2009». Masteroppgave, Institutt for medier og kommunikasjon, UiO
- Nordby, T. (2014). «Parlamentarismen i endring». Narud, H.M., Heidar, K. og Grønlie, T. (red.). *Stortingets historie 1964–2014*. Bergen: Fagbokforlaget
- NOU 2016: 8 «En god alliert – Norge i Afghanistan 2001–2014»
- NOU 2012: 2 «Utenfor og innenfor. Norges avtaler med EU». Europautredningen. Utenriksdepartementet
- Ottosen, R. (2018). «Mediene må bidra til en opplyst samtale om vår sikkerhetspolitikk». *Norsk medietidsskrift* 25 (1), s. 1–6.
- Ottosen, R., Tvedt, T. og Heier, T. (2019). *Libya: Krigens uutholdelige letthet*. Oslo: Cappelen Damm
- Rasmussen, T. (2015). *Offentlig parlamentarisme. Politisk strid og offentlig mening*. Oslo: Pax
- Rasmussen, T. (2016). *The Internet Soapbox. Perspectives on a Changing Public Sphere*. Oslo: Universitetsforlaget
- Rasmussen, T. (2017b). *Ansiktet foran makten. Om politisk lederskap*. Oslo: Novus
- Rogstad, I.L. (2015). *Politisk kommunikasjon i et nytt medielandskap*. Oslo: Cappelen Damm
- Rommetvedt, H. (2002). *Politikkens allmenngjøring og den ny-pluralistiske parlamentarismen*. Bergen: Fagbokforlaget

- Roppen, J. og Allern, S. (2010). *Journalistikkens samfunnsoppdrag*. Kristiansand: Høyskoleforlaget
- Røysted, Y. (2019). «Det personlige blikket. Om bruk av personlige erfaringer og følelser i norsk samfunnsdebatt.» Masteroppgave. Institutt for informasjons- og medievitenskap, UiB
- Sandberg, P. (2018). *Mot min vilje. Oppklaring av et politisk liv*. Bergen: Juritzen
- Sandberg, P. og Letnes, B. (2019). *Fremmede makter har flyttet inn: justismord og politisk drap*. Bergen: Juritzen
- Sejersted, F. (2002). *Kontroll og konstitusjon. Statsrettslige studier av Stortingets kontrollvirksomhet*. Oslo: Cappelen
- Skyvulstad, T. (2018). *Pressens nedslag i parlamentarisk kontroll*. Masteroppgave. Institutt for medier og kommunikasjon, UiO
- Sletteland, A. og Orgeret, K.S. (2019). «Game of Trond.» *Nytt Norsk Tidsskrift*, 36 (1).
- Solheim, E. (1999). *Nærmere*. Oslo: Millennium
- Stoltenberg, J. (2016). *Min historie*. Oslo: Gyldendal
- Strømsnes, K. og Selle, P. (2014). «Aksjoner i det representative demokrati». Narud, H.M., Heidar, K. og Grønlie, T. (red.). *Stortingets historie 1964–2014*. Bergen: Fagbokforlaget
- Thorbjørnsrud, K. (2015). «Mediatization of Public Bureaucracies: Administrative versus Political Loyalty». *Scandinavian Political Studies* 38 (2) s. 179–197.
- Tjernshaugen, A. (2007). *Gasskraft. Tjue års klimakamp*. Oslo: Pax
- Tvedt, T. (2015a). «Den politiske eliten ante ikke hva de gjorde da de gikk inn for å sende F-16-fly til Libya». *Aftenposten*, 15. september 2015
- Tvedt, T. (2015b). «Tausheten om Libya». *Nytt Norsk Tidsskrift*, 36 (3) s. 205–216.
- Østerud, Ø., Engelstad, F. og Selle, P. (2003). *Makten og demokratiet. En sluttbok fra Makt- og demokratiutredningen*. Oslo: Gyldendal akademisk

